

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Overijssel

Engbertsdijksvenen

Datum: 5 oktober 2018
Versie : 3.2
Status: definitief

Colofon

Projectnaam : Planuitwerking
 Interne PAS-maatregelen Overijssel
 Engbertsdijkerven
 Projectnummer : E1181018
 Versienummer : 3.2
 Auteur : Linde Gommers, Corné Balemans
 Projectleider : Corné Balemans
 Opdrachtgever : Herman Brink
 Divisie : Overijssel

 Adres : kantoor Deventer
 Postbus 6 | 7400 AA Deventer

Versie	Status	Review door
1.0	Concept	Marlies Ellenbroek
2.0	Concept	Linde Gommers/Ilse van Veen
3.1	Definitief	Projectteam Provincie
3.2	Definitief	Projectteam Provincie/SBB
Ondertekening voor akkoord		
Datum		
Paraaf		
Herman Brink Provinciehoofd Staatsbosbeheer Overijssel Opdrachtgever		

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	5
1.1.	Aanleiding.....	5
1.2.	Wat vooraf ging	6
1.3.	Natura 2000 opgave	7
1.4.	Scope planuitwerking Engbertsdijkerven	9
1.5.	Leeswijzer	10
2.	Gebiedsbeschrijving en doelen	11
2.1.	Gebiedsbeschrijving.....	11
2.2.	Instandhoudingsdoelstellingen.....	11
2.3.	Opgave per habitatype en doelsoort	11
3.	Opgave Staatsbosbeheer	14
3.1.	De opgave volgens het PvA en het programmaplan.....	14
3.2.	Uitwerking interne maatregelen.....	16
3.2.1.	M1 Zeer kleinschalig plaggen en maaien	16
3.2.2.	M11 Bos rooien.....	17
3.2.3.	M13 Berken (opslag) verwijderen	18
3.2.4.	M14 Begrazing	19
3.2.5.	Voorbereiding fase 3 M8, M9a, M10 en M11 (gedeeltelijk).....	19
3.3.	Samenvatting maatregelen en aanpassingen.....	21
4.	Realisatie en beheer	22
4.1.	Beheer na realisatie	22
4.1.1.	Aanvullend vervolgbeheer.....	22
5.	Begroting, inkoop en aanbesteding	23
5.1.	Begroting	23
5.2.	Inkoop en aanbesteding.....	25
6.	Vergunningen/ontheffingen	28
6.1.	Provinciale vergunningen/ontheffingen	28
6.1.1.	Wet Natuurbescherming	28
6.1.2.	Ontgrondingsvergunning/ MER.....	30
6.1.3.	Bescherming drink- en grondwater	30
6.2.	Gemeentelijke vergunningen/ontheffingen	30
6.2.1.	Aanpassing bestemmingsplan.....	30
6.2.2.	Omgevingsvergunning	30
6.2.3.	Archeologie.....	30
6.2.4.	Niet gesprongen explosieven	31
6.3.	Overig	32
6.3.1.	Watervergunning via het betreffende waterschap(pen)	32
6.3.2.	Check op kabels en leidingen	32
6.4.	Conclusie	33
7.	Projectmanagement.....	34
7.1.	Organisatie	34
7.1.1.	Rollen en verantwoordelijkheden	35
7.1.2.	Escalatiemodel	36
7.2.	Planning	36

7.3.	Sturingslijn provincie Overijssel.....	37
8.	Risicomanagement.....	38
8.1.	Aanpak.....	38
8.2.	Riskante en kritieke risico's.....	38
8.3.	Werkwijze vervolg.....	40
9.	Kwaliteit en monitoring.....	41
9.1.	Monitoring en verantwoording.....	42
10.	Meekoppelkansen	43
11.	Communicatiestrategie.....	44
11.1.	Afstemming met externe gebiedsproces.....	44
11.2.	Communicatiestrategie	44
11.3.	Communicatiedoelen.....	45
12.	Leemten in kennis	48
Bijlage 1	Habitattypekaart	50
Bijlage 2	Maatregelenkaart uit gebiedsanalyse.....	51
Bijlage 3	Resultaten vergunningentoets	52
Bijlage 4	Verslag overleg vergunningen gemeente Twenterand.....	53
Bijlage 5	Sturingslijn provincie Overijssel	55
Bijlage 6	IPM-rollen en verantwoordelijkheden	56
Bijlage 7	Kostennota SSK Raming.....	63
Bijlage 8	Monitoringsplan.....	66
Bijlage 9	Voorstel stekende en bijtende insecten	68
Bijlage 10	Rapport variantenstudie RoyalhaskoningDHV	78
Bijlage 11	Planning maatregelen.....	79
Bijlage 12	Risicoanalyse en beheersingsstrategie	81
Bijlage 13	Definities, afkortingen en achtergronddocumenten.....	85

1. Inleiding

In dit hoofdstuk schetsen we het kader en de context van onze PAS-opgave.

1.1. Aanleiding

Nederland heeft ruim 160 Natura 2000-gebieden die onderdeel uitmaken van een samenhangend netwerk van natuurgebieden in Europa. Dit netwerk vormt de hoeksteen van het beleid van de Europese Unie voor het behoud en herstel van biodiversiteit. 24 Van deze Natura 2000-gebieden liggen in Overijssel. Vanuit Europese wet- en regelgeving¹ geldt dat voor elk Natura 2000-gebied een Natura 2000-beheerplan moet worden opgesteld. Daaruit moet blijken hoe de voor het betreffende gebied geldende natuurdoelen (de instandhoudingsdoelstellingen) worden gerealiseerd.

Een belangrijk knelpunt voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen is de neerslag van stikstof. Voor de reductie van de stikstofdepositie is in Nederland het Programma Aanpak Stikstof (PAS) ontwikkeld. De hieruit voortkomende PAS-maatregelen zijn niet alleen belangrijk voor het realiseren van de Europese natuurdoelen. De reductie van de stikstofdepositie moet ook ruimte opleveren voor economische ontwikkeling.

De partners van Samen Werkt Beter² (SWB) hebben afspraken gemaakt over de borging en uitvoering van de PAS-maatregelen in de provincie Overijssel³. Met deze borgingsovereenkomst heeft Staatsbosbeheer zich gecommitteerd aan de uitvoering van de PAS-maatregelen in bestaande natuur in eigendom en/of beheer van Staatsbosbeheer (de interne PAS-maatregelen). De provincie Overijssel vergoedt de daarmee samenhangende kosten.

Naast maatregelen binnen bestaande natuur zijn ook maatregelen buiten de bestaande natuur nodig (de externe maatregelen). De externe maatregelen zijn ondergebracht in, door de SWB-partners getrokken, gebiedsprocessen. Het is essentieel dat voor de uitvoering van de interne maatregelen afstemming plaatsvindt met de vanuit de gebiedsprocessen uit te voeren externe maatregelen.

Voor Staatsbosbeheer gaat het wat betreft de interne maatregelen om uitvoering in de volgende 12 Natura 2000-gebieden⁴ in Overijssel:

- Achter de Voort, Agelerbroek & Voltherbroek
- Borkeld
- Buurserzand en Haaksbergerveen

¹ Vogelrichtlijn (1979) en Habitatrichtlijn (1992)

² Met het akkoord 'Samen werkt beter' d.d. 29 mei 2013 spraken 15 organisaties in Overijssel af zich gezamenlijk in te zetten voor de ontwikkeling en uitvoering van de toekomstbestendige koers voor de samenhangende complexe opgave voor economie en ecologie (Landschap Overijssel, LTO Noord, Natuur en Milieu Overijssel, Natuurlijk Platteland Oost, Natuurmonumenten, Overijssels Particulier Grondbezit, Provincie Overijssel, RECRON, Staatsbosbeheer, VNG Overijssel, VNO NCW Midden, Waterschap Drents Overijsselse Delta, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Vechtstromen).

³ 'Overeenkomst tussen partijen over borging en uitvoering van de gebiedsgerichte maatregelen in en nabij Natura 2000-gebieden in verband met het Programma Aanpak Stikstof in de provincie Overijssel' d.d. 8 december 2014

⁴ In de overige Natura 2000-gebieden waar Staatsbosbeheer gronden in eigendom en/of beheer heeft zijn voor de 1^e beheerplanperiode geen interne PAS-maatregelen gepland of zijn de interne PAS-maatregelen al gerealiseerd.

- Dinkelland
- Engbertsdijkswateren
- Lemselermaten
- Sallandse Heuvelrug
- Springendal
- Uiterwaarden IJssel
- Uiterwaarden Zwarte Water en Vecht
- Vecht- en Beneden-Regge gebied
- Weerribben

1.2. Wat vooraf ging

In 2016 hebben wij een Plan van Aanpak⁵ (PvA) opgesteld waarin we hebben beschreven:

- hoe wij op hoofdlijnen invulling willen geven aan de planvormingsfase en
- welke maatregelen wij in de periode van 1 januari 2015 tot en met 31 december 2017 hebben voorbereid en/of (deels) uitgevoerd dan wel zullen voorbereiden en/of (deels) uitvoeren.

Op basis van dit PvA hebben de Gedeputeerde Staten van Overijssel op 7 oktober 2016

€ 3.793.762,- subsidie aan ons beschikt voor:

1. Het opstellen van:
 - a. een overkoepelend programmaplan 2017-2021 (gereed 31 december 2016)
 - b. een planuitwerking voor elk van onze 12 gebieden of clustering van gebieden (gereed uiterlijk 30 september 2017).
2. Voorbereiding en (gedeeltelijke) uitvoering van diverse in het PvA beschreven maatregelen.

Eind 2016 hebben wij het overkoepelend programmaplan⁶ opgesteld. Daarin worden de programmatische sturing, de algemene werkwijze en de algemene, voor de 12 gebieden geldende, kaders beschreven.

Op 31 januari 2017 hebben wij het programmaplan voor ambtelijke goedkeuring ingediend bij de provincie Overijssel. Na de ambtelijke goedkeuring op 16 februari 2017 hebben wij het programmaplan op 21 februari 2017 digitaal opgeleverd bij het subsidieloket van de provincie Overijssel.

Parallel aan het opstellen van het programmaplan hebben we diverse stappen gezet ter voorbereiding en (gedeeltelijke) uitvoering van de in het PvA beschreven maatregelen. Conform de beschikking op het PvA hebben wij maandelijks contact met de provincie Overijssel over de voortgang. Per kwartaal wordt een voortgangsrapportage opgeleverd. De eerste voortgangsrapportage is op 8 februari 2017 met de provincie Overijssel besproken en de laatste op 20 februari 2018.

Voor de volgende vier periodieke maatregelen hebben wij voor de uitvoering in 2017 een aanvulling op de beschikking van 7 oktober 2016 gevraagd, welke in mei 2017 door het IPM-team en op 13 juni door het subsidieloket is goedgekeurd:

1. Borkeld, M3d/M4d, Drukbegrazing met schapen

⁵ Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase, Staatsbosbeheer, 19 september 2016

⁶ Programmaplan Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Staatsbosbeheer, 31 januari 2017

2. Buurserzand & Haaksbergerven, M18, Periodieke drukbegrazing
3. Sallandse Heuvelrug, M3c/4b, Drukbegrazing met schapen
4. Sallandse Heuvelrug, M7f, Versterken korhoenpopulatie.

Volgend op het programmaplan en Plan van Aanpak hebben wij 6 planuitwerkingen opgesteld waarin per gebied op basis van de kaders uit het programmaplan de uitvoering van de maatregelen verder is uitgewerkt. Voor de overige planuitwerkingen is in overleg met provincie Overijssel besloten om deze aan te laten sluiten bij de planning van de externe gebiedsprocessen. Deze planuitwerkingen worden daarom later opgeleverd.

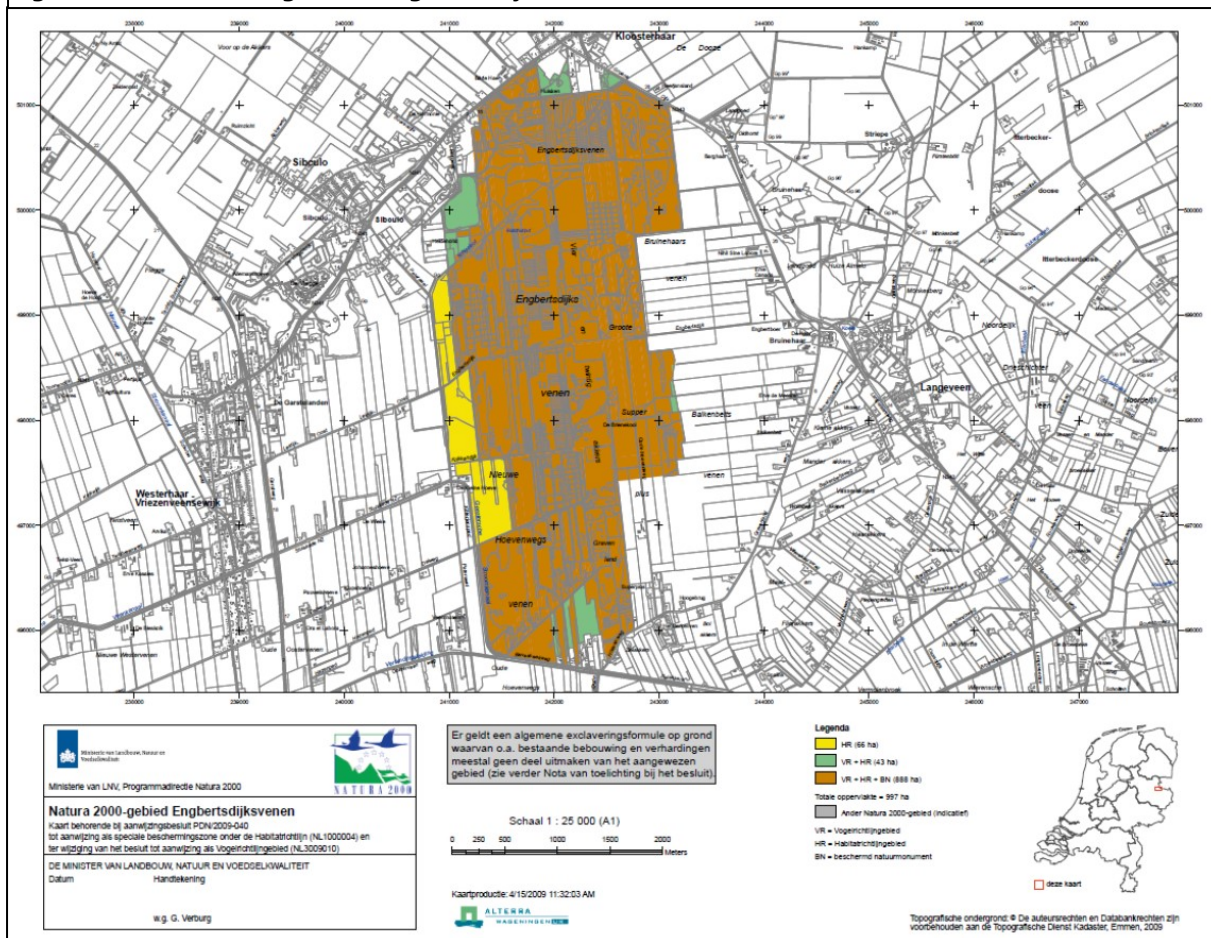
De onderhavige planuitwerking betreft de uitwerking van interne maatregelen, fase 2, in het Natura 2000-gebied Engbertsdijkswen Venen.

Begin 2017 is samen met de Provincie Overijssel het vergunningentrajec en de noodzaak voor een MER-procedure besproken. In verband met onduidelijkheid in de MER-plicht voor de maatregelen uit het Plan van aanpak is een deel van de maatregelen 'on hold' gezet en zodoende niet uitgevoerd in 2017. Met de provincie Overijssel is afgesproken om de subsidie voor de 'groene maatregelen', die niet in 2017 zijn uitgevoerd, te laten vervallen en deze maatregelen als onderdeel van deze planuitwerking opnieuw op te voeren.

1.3. Natura 2000 opgave

De Engbertsdijkswen Venen zijn op 10 september 2009 door de minister van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit aangewezen als Natura 2000-gebied (figuur 1). De Engbertsdijkswen Venen liggen in de gemeente Twenterand tussen de plaatsen Sibculo, Kloosterhaar en Bruinehaar en is in totaal circa 1006 hectare groot. Nabijgelegen gemeenten zijn Hardenberg en Tubbergen. Verder ligt het gebied op korte afstand van de Duitse grens.

De Natura 2000-opgave is verwoord in de PAS-gebiedsanalyse Engbertsdijkswen Venen en het Natura 2000-beheerplan Engbertsdijkswen Venen. In deze documenten zijn de instandhoudingsdoelstellingen en de daaraan gekoppelde maatregelen beschreven en op kaart gezet. De uitvoering van de maatregelen is gefaseerd. Het PAS-deel van de Natura 2000-opgave wordt uitgevoerd in drie periodes van zes jaar. De eerste PAS-periode loopt van 1 juli 2015 tot en met 30 juni 2021.

Figuur 1 Natura 2000-gebied Engbertsdijkvenen

De provincie Overijssel heeft de Natura 2000-opgave ondergebracht in de Ontwikkelopgave EHS/Natura 2000. Deze totale opgave wordt voorbereid en uitgevoerd op basis van gebiedsprocessen. De gebiedsprocessen worden getrokken door de SWB-partners en zijn als volgt gefaseerd:

- verkenning
- planfase; uitwerken van de gebiedsofferte en/of het gebiedsplan
- realisatie
- exploitatie en het beheer van het gebied.

De verkenningen zijn afgerond, alle gebiedsprocessen bevinden zich in de planfase.

In- en aangrenzend aan de Engbertsdijkvenen loopt een gebiedsproces met als gebiedstrekker LTO-Noord. Voor de uitvoering van de PAS-maatregelen geldt dat Staatsbosbeheer verantwoordelijk is voor de uitvoering van de interne PAS-maatregelen

Op 7 maart 2017 hebben Gedeputeerde Staten van Overijssel het plan van aanpak voor het opstellen van een planuitwerking voor de uitvoering van de externe maatregelen in de Engbertsdijkvenen goedgekeurd. Er is een bestuurlijke adviescommissie (BAC) ingesteld bestaande uit LTO Noord (bestuurlijk trekker), algemene grondgebruikers (vertegenwoordigen belangen van grondgebruikers en Platform Engbertsdijkvenen), bewoners en plaatselijke belangen (vertegenwoordigen Platform Achter het Stroomkanaal en plaatselijke

belangengroepen), landgoederen en wildbeheer (vertegenwoordigen Landgoed Almelo en de Wildbeheer eenheid), gemeente Twenterand (vertegenwoordigt ook de gemeenten Tubbergen en Hardenberg), Staatsbosbeheer en het Waterschap Vechtstromen. Het BAC heeft uitgesproken dat het proces en de uitvoering van de maatregelen (intern en extern) in de Engbertsdijkswen met de grootst mogelijke zorgvuldigheid moet worden uitgevoerd.

Uit bovenstaande blijkt dat de voorbereiding en uitvoering van de door ons te realiseren opgave niet los kan worden gezien van het gebiedsproces en de daarin georganiseerde voorbereiding en uitvoering van externe maatregelen. Om die reden is voor de onderhavige, voor de uitvoering van de interne maatregelen opgestelde, planuitwerking op diverse momenten bestuurlijk en ambtelijk afgestemd met de bestuurlijk trekker, de projectleider, de provinciaal adviseur en de BAC. De overlegmomenten zullen worden uitgewerkt in de communicatiestrategie.

1.4. Scope planuitwerking Engbertsdijkswen

Tabel 3 (in paragraaf 3.1) bevat de met de provincie Overijssel overeengekomen tabel⁷ van door Staatsbosbeheer uit te voeren interne maatregelen in de Engbertsdijkswen. Er zijn voor Staatsbosbeheer geen overige Natura 2000 (niet-PAS) maatregelen voorzien in de Engbertsdijkswen.

In het BAC (en met de daarin vertegenwoordigde provincie Overijssel) zijn afspraken gemaakt over de fasering van uitvoering van de PAS interne maatregelen door Staatsbosbeheer. Voor deze fasering is gekozen, omdat de interne maatregelen voor het hydrologisch herstel mogelijk externe effecten kunnen hebben. Bovendien is het qua communicatie en omgevingsmanagement naar omwonenden helderder om de maatregelen te clusteren. Om hierbij zorgvuldig te handelen, is deze fasering gekoppeld aan de planning van het gebiedsproces en de door hen uit te voeren hydrologische modelstudie. Bij deze studie hoort ook het bijbehorende advies over de invulling van het totaalpakket aan in- en externe PAS-maatregelen in de Engbertsdijkswen.

Staatsbosbeheer start daarom met de maatregelen die niet afhankelijk zijn van de hydrologische modelstudie (fase 1 en 2).

fase 1

In deze fase (medio augustus 2017 – maart 2018) is conform de afspraken met de BAC alleen een deel van de bosopslag verwijderd (M13) in het centrale deel van de Engbertsdijkswen. Dit is nog een zogenoemde groene maatregel uit het Plan van Aanpak. Het resterende oppervlakte te verwijderen bosopslag is opgenomen in fase 2.

fase 2

Deze fase gaat over de realisatie van de interne PAS-maatregelen die geen wisselwerking hebben met het hydrologische model én over de voorbereiding van fase 3. De te realiseren maatregelen zijn: het plagen van 1 hectare droge heide, het verwijderen van het resterende oppervlakte bosopslag en het verwijderen van (een deel van) het bos. Daarbij geldt dat de uitvoering van de maatregelen verwijderen van bos en bosopslag in een separate POP-subsidieaanvraag is opgenomen (bijlage 14). Alleen de begeleiding hiervan staat in deze planuitwerking.

⁷ Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase, Staatsbosbeheer, 19 september 2016

De voorbereiding van fase 3 moet nu al worden opgepakt. Dit kan zoals uit bovenstaande blijkt niet los worden gezien van de gebiedsprocessen en zal daarom in nauwe samenhang worden opgepakt.

fase 3

De maatregelen die afhankelijk zijn van de uitkomsten uit de hydrologische modelstudie of die te gevoelig liggen in verband met het gebiedsproces worden, afhankelijk van deze resultaten, uitgevoerd in fase 3. De maatregelen van fase 3 worden in een aanvullende planuitwerking uitgewerkt en eind 2018 besproken met Provincie Overijssel. Dit wordt afgestemd qua inhoud en planning met het inrichtingsplan externe maatregelen. M9a (sloten dempen) was in eerste instantie ook als groene maatregel aangemerkt, maar is in overleg met de BAC, gezien de mogelijke externe effecten, opgenomen in fase 3. Voor fase loopt op dit moment onder regie van de provincie een LIFE+ aanvraag.

Resumerend:

Deze planuitwerking gaat alleen over de activiteiten genoemd onder kopje fase 2. Het maatregelenpakket voor fase 3 zal zo veel mogelijk in de 1ste PAS-periode worden uitgewerkt en waar mogelijk uitgevoerd. Wij voorzien echter dat de realisatie van alle maatregelen uit fase 3 in de 1ste PAS-periode mogelijk niet haalbaar is.

1.5. Leeswijzer

In hoofdstuk 1 schetsen we het kader en de context van ons deel van de uitvoering van de PAS-opgave in Overijssel. Hoofdstuk 2 beschrijft kort het gebied en legt de relatie tussen de instandhoudingsdoelstellingen en de maatregelen. Ons deel van de PAS-opgave in de Engbertsdijkswen Venen wordt per maatregel uitgewerkt in hoofdstuk 3. In hoofdstuk 4 komt het vervolgbeheer aan de orde. In hoofdstuk 5 volgt een begroting van de maatregelen waarna vervolgens de strategie voor inkoop en aanbesteding wordt beschreven. In hoofdstuk 6 wordt de voorbereiding van de uitvoering beschreven (benodigde vergunningen, onderzoek). Hoofdstuk 7 beschrijft de projectorganisatie. Hoofdstuk 8 (en bijlage 12) bevatten de risico-inventarisatie en de beheersing hiervan. In hoofdstuk 9 staan we kort stil bij de kwaliteit, monitoring en verantwoording. Vervolgens noemen we de meekoppelkansen in hoofdstuk 10. Hoe we gaan communiceren, staat in hoofdstuk 11. We sluiten af met een tweetal leemten in kennis in hoofdstuk 12.

2. Gebiedsbeschrijving en doelen

Dit hoofdstuk bevat een korte beschrijving van het gebied, de instandhoudingsdoelstellingen en de door ons uit te voeren maatregelen. Het is gebaseerd op de PAS-gebiedsanalyse en het Natura 2000-beheerplan Engbertsdijkswen. Deze bevatten een meer gedetailleerde beschrijving van diverse aspecten van het gebied (zoals abiotiek, hoogteligging, geo(morfo)logie, bodem, geohydrologie, oppervlaktewater en menselijke ingrepen in de hydrologische situatie).

2.1. Gebiedsbeschrijving

Grote oppervlakten hoogveen in Oost Nederland zijn de afgelopen eeuwen verdwenen, op wat hoogveenrestanten na. De Engbertsdijkswen is een restant van zo'n groot, uitgegroeid veen. Het liep van Hardenberg tot Almelo en van Duitsland en de stuwwal van Bruinehaar tot de stuwwal van Hoge Hexel. Het deel ten zuiden van de stuwwal van Sibculo ontstond waarschijnlijk ergens tussen de Krikkendijk en de voet van de stuwwal.

De meest grootschalige vervening vond plaats in de periode 1850 tot 1950. Omdat de randen geheel zijn afgegraven, steekt het gebied ver boven het omringende landschap uit. Het gebied herbergt een restant niet afgegraven veen, waar nog actief hoogveen groeit. Deze omvangrijke hoogveenkern is voor boekweitbrandcultuur gebruikt, maar niet verveend en tijdig tegen verdere verdroging beschermd. Een groot deel van het overige veen is tot circa 1940 in gebruik geweest voor boekweitcultuur.

Om wegzijging van water in het gebied tegen te gaan, was het nodig het gebied (hydrologisch) te isoleren. Daartoe is het gebied gecompartmenteerd door middel van dammen. Buiten de actieve hoogveenkern bestaat het gebied uit natte heide, waarin ook drogere delen aanwezig zijn. Langs de randen van het gebied zijn enkele kleine berkenbossen te vinden.

2.2. Instandhoudingsdoelstellingen

Tabel 1 bevat de Staat van Instandhouding (SVI) en de instandhoudingsdoelstellingen zoals opgenomen in het op 10 september 2019 vastgestelde aanwijzingsbesluit. Het betreft de oppervlakte en kwaliteit van de habitattypen of leefgebieden van soorten. Voor een beschrijving van de knelpunten en kansen verwijzen wij naar de PAS-gebiedsanalyse Engbertsdijkswen.

2.3. Opgave per habitatype en doelsoort

Hieronder wordt per habitatype en doelsoort kort ingegaan op knelpunten die met de PAS-maatregelen moeten worden aangepakt. Voor een uitgebreidere beschrijving verwijzen wij naar de PAS-gebiedsanalyse en het Natura 2000-beheerplan.

De stikstofdepositie en hoge zuurdepositie uit het verleden heeft geleid tot sterke uitloging van basen en verzuring van de bodem. De verzuring en vermesting zijn nadelig voor diverse kenmerkende plantensoorten van de habitattypen in de Engbertsdijkswen.

Voor de Vogelrichtlijnsoorten zijn in de eerste planperiode geen maatregelen bepaald in de gebiedsanalyse omdat de instandhoudingsdoelstellingen in deze periode niet in gevaar komen. De overige maatregelen hebben geen negatieve effecten, de benodigde rust- en foerageergebieden zijn vanuit bestaande wet- en regelgeving geborgd.

Tabel 1 Staat van instandhouding en instandhoudingsdoelstellingen

	SVI landelijk	Doel- stelling oppervlak	Doel kwaliteit	Doel populatie	Relevant (gekar- teerd)
Habitattypen					
H4030 Droge heiden	- -	=	=		8,1 ha
H7110A *Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	- -	>	>		0,1 ha
H7120 Herstellende hoogvenen	+	= (<)	>		617,8 ha
Vogelrichtlijnsoorten		Doel leefgebied			
A008 Geoorde Fuut	+	= (<)		=	
A039b Toendrarietgans	+	=		=	
A127 Kraanvogel	- -	=		=	
Legenda: - - Zeer ongunstig - Ongunstig > Toename of uitbreiding oppervlak, verbetering kwaliteit leefgebied of toename populatie = Behoud oppervlak, kwaliteit leefgebied of populatie = (<) Aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering * Prioritair habitatype					

2.3.1 H4030 Droge heiden

De maatregelen voor Droge heiden zijn gericht op het tegengaan van de effecten van stikstofdepositie door opslag te verwijderen en te maaien en plaggen. Hiermee vindt herstel plaats van de gradiënten, wordt meer diversiteit in de structuur verkregen en daarmee een toename van het aantal en de verspreiding van karakteristieke en typische soorten.

2.3.2 H7120 Herstellende hoogvenen en H7110A Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)

Het ontbreken van een acrotelm is het belangrijkste knelpunt, omdat de hydrologische condities binnen een hoogveen zichzelf stabiliseren, op voorwaarde dat er een acrotelm is. Een acrotelm 'fabriceren' is echter onmogelijk. Een acrotelm ontstaat bij de groei van een beperkt aantal sleutelsoorten (veenmossen) die voor een deel in de Engbertsdijkerven zijn verdwenen.

Om de voorwaarden te scheppen voor herstel van de acrotelm (door herstel van de veenmosvegetatie), en behoud van de huidige kwaliteit en oppervlakte van de kwalificerende vegetaties moeten vier belangrijke voorwaarden worden herstelt:

- Water aan de veenbasis
- Tegengaan terugkerende opslag van Berken, en de massale aanwezigheid van Pijpenstro en Pitrus, door de hoge depositie en de lage grondwaterstanden
- Aanvoer van basen en koolstof via grondwater (aanpassen waterhuishouding van landbouwgronden in de omgeving)
- Gradiënten en tegengaan versnippering

De maatregelen voor Herstellende hoogvenen en Actieve Hoogvenen zijn dan ook met name gericht op het herstellen van de hydrologische situatie en tegengaan van de effecten van stikstofdepositie en herstellen van gradiënten.

Tabel 2. Overzicht relatie PAS herstelmaatregel en habitatype

Maatregel	Omschrijving maatregel	Habitatype	
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	H4030	Droge heiden
M8	Compartimenteren	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)
		H7120	Herstellende hoogvenen
M9a	Sloten en greppels dempen binnen Natura 2000	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)
		H7120	Herstellende hoogvenen
M10	Onderhoud hydrologische inrichting binnen Natura 2000-gebied	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)
		H7120	Herstellende hoogvenen
M11	Bos rooien	H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)
		H7120	Herstellende hoogvenen
M13	Berken (opslag) verwijderen	H4030	Droge heiden
		H7110A	Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)
		H7120	Herstellende hoogvenen
M14	Begrazing	H7120	Herstellende hoogvenen

3. Opgave Staatsbosbeheer

In dit hoofdstuk lichten we kort de met de provincie Overijssel afgesproken en in het PvA en het programmaplan vastgelegde opgave toe, waarbij we ons in deze planuitwerking beperken tot de maatregelen voor fase 2 en de voorbereiding van fase 3. We doen daarbij enkele beargumenteerde voorstellen voor aanpassing van de opgave ten opzichte van de gebiedsanalyse en beschrijven per maatregel de aanpak en de argumenten voor de daaraan voorafgaande keuzen.

3.1. De opgave volgens het PvA en het programmaplan

In het programmaplan is een overzicht opgenomen met de te nemen interne maatregelen door Staatsbosbeheer in de Engbertsdijkswen (Tabel 3). De lijst is als onderdeel van de totale opgave voor al onze gebieden in overleg met de provincie Overijssel vastgesteld. In deze planuitwerking worden de maatregelen voor fase 2 uitgewerkt. Daarnaast zal fase 3 worden voorbereid.

Tabel 3. Originele lijst uit Programmaplan met interne maatregelen Engbertsdijkswen Venen: PAS en beheerplan

Maatregel	Omschrijving	Totaal volgens PAS-gebiedsanalyse / Natura 2000-beheerplan	Totaal aandeel Staatsbosbeheer	Aandeel SBB in PvA	Resterend aandeel (via planuitwerking)
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	12 ha	1 ha	0 ha	1 ha
M8	Compartimenteren	237 ha	Nader te bepalen mede op basis van resultaten BAC en daaropvolgend besluit provincie Overijssel	0 ha	Nader te bepalen mede op basis van resultaten BAC en daaropvolgend besluit provincie Overijssel
M9a	Sloten en greppels dempen binnen Natura 2000	198 ha	198 ha	1,5 ha ⁸	198 ha (incl. 1,5 ha vanuit PvA) mede op basis van resultaten BAC en daaropvolgend besluit provincie Overijssel
M10	Onderhoud hydrologische inrichting binnen Natura 2000-gebied	1006 ha	Nader te bepalen op basis van inventarisatie bestaande dammen en onderhoudsplan	0 ha	Nader te bepalen op basis van inventarisatie bestaande dammen en onderhoudsplan
M11	Bos rooien	175 ha	175 ha	0 ha	Nader te bepalen mede op basis van resultaten BAC en daaropvolgend besluit provincie Overijssel
M13	Berken (opslag) verwijderen	767 ha	767 ha	100 ha	667 ha
M14	Begrazing	279 ha	279 ha	0 ha	279 ha
Groen = voorbereiding en gedeeltelijke uitvoering van 1 januari 2015 t/m 31 december 2017 conform PvA d.d. 19 september 2016					

⁸ In overleg met de provincie Overijssel is besloten de uitvoering van deze eerste 1,5 ha uit te stellen tot na het advies van de BAC en daaropvolgende besluitvorming van de provincie Overijssel

3.2. Uitwerking interne maatregelen

In de 2de fase (september 2018 – maart 2019) worden de volgende maatregelen uitgevoerd: verwijderen bos en -opslag (M11 en M13), kleinschalig plaggen (M1) en het continueren van de begrazing (M14). De uitvoering van de overige maatregelen (M8, M9a, M10, tweede deel van M11) wordt voorbereid voor fase 3. Onze verwachting is dat Fase 3 in de eerste helft van de 2de PAS-Periode uitgevoerd kan worden.

Zoals ook al in de scope (paragraaf 1.4) beschreven geldt dat voor de fysieke uitvoering van maatregel M11 en M13 is een separate POP-subsidieaanvraag ingediend. Alleen de begeleiding van deze maatregel valt binnen deze planuitwerking.

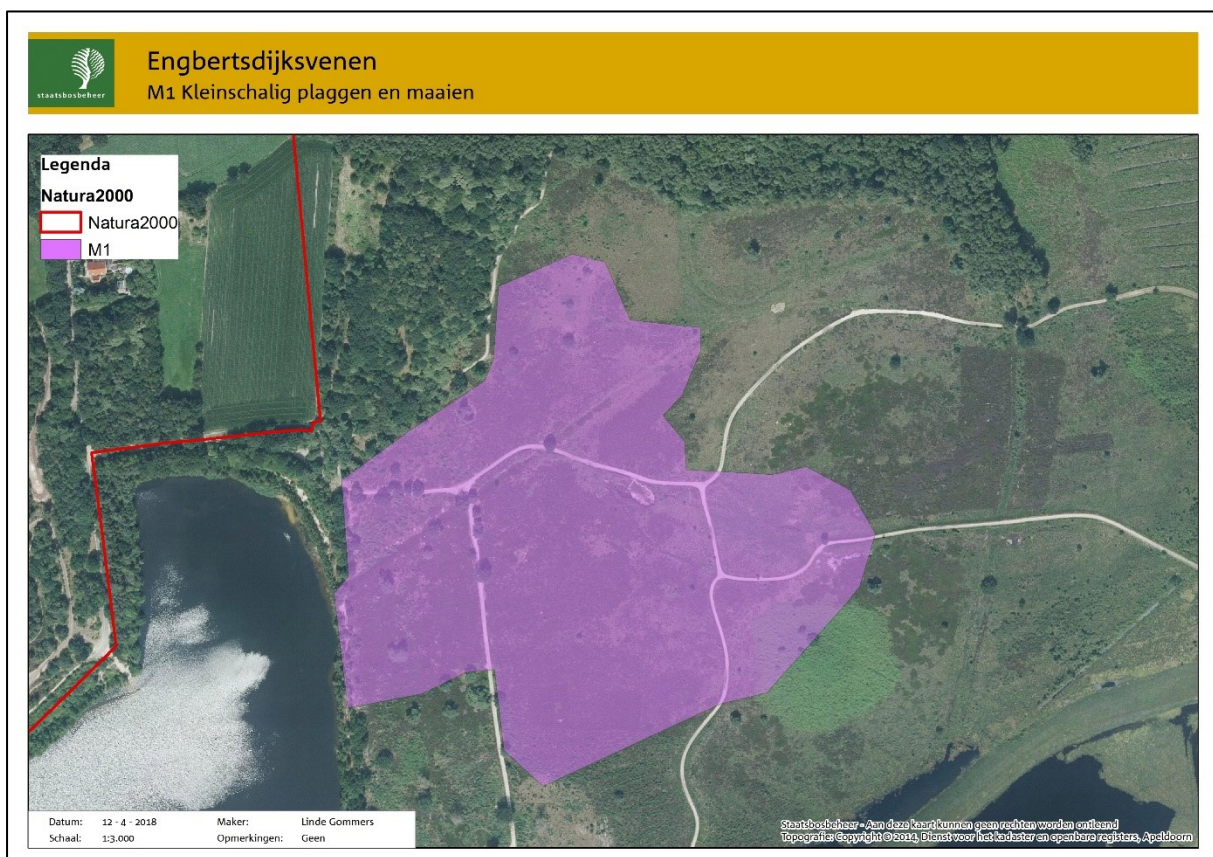
3.2.1. M1 Zeer kleinschalig plaggen en maaien

Het huidige oppervlak van circa 12 ha aaneengesloten Droge heide in het noordwesten van het gebied moet in omvang en kwaliteit behouden blijven op de huidige locatie. Daartoe moet kleinschalig worden geplagd.

Concrete invulling maatregel:

1. In totaal wordt 1 ha van het gebied kleinschalig geplagd (figuur 2).
2. Deze hectare wordt bekalkt met Dolokal (2 ton per hectare) om ammoniumvergiftiging van de grond te voorkomen.

Figuur 2 Locatie maatregel M1

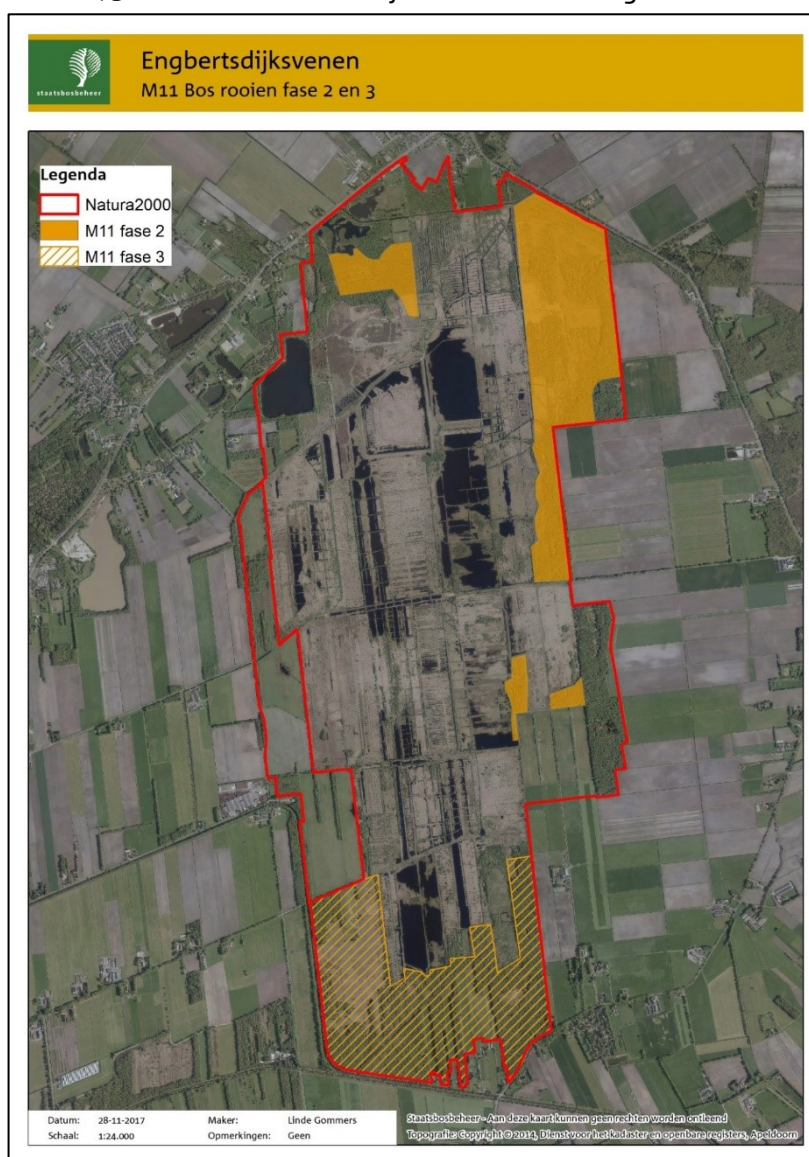

3.2.2. M11 Bos rooien

Een goed ontwikkeld veenmosdek speelt een cruciale rol in de hydrologie van hoogvenen. De laag van levende Veenmossen vormt samen met de direct daaronder gelegen laag van recent afgestorven veen de zogenoemde acrotelm. Door schaduwdruk en bladval kunnen de Veenmossen zich niet goed ontwikkelen. Voor het faciliteren van de acrotelm moet aan de randen van Engbertsdijkerven dan ook circa 175 ha bos worden verwijderd. Deze maatregel betreft alleen het verwijderen van stobben en het afvoeren van strooisel. De boskap zelf maakt geen deel uit van deze planuitwerking, dit wordt voorafgaand door Staatsbosbeheer zelf uitgevoerd⁹.

In het zuidelijk deel van de Engbertsdijkerven moeten ook enkele hectares bos worden gerooid. In dit deel van de Engbertsdijkerven loopt echter een gebiedsproces met de bewoners. Om zorgvuldig en helder te communiceren naar de bewoners is er voor gekozen om de interne maatregelen van Staatsbosbeheer in dit gebied mee te nemen in het gebiedsproces en deze in fase 3 uit te voeren. In fase 2 wordt daarom alleen de eerste

112 ha bos gerooid in het oostelijk en noordelijke deel van het gebied (zie figuur 3).

Figuur 3 Locatie maatregel M11

⁹ Het verwijderen van het bos gebeurt buiten de subsidieaanvraag en wordt in eigen beheer door Staatsbosbeheer uitgevoerd. Bij het verwijderen van het bos zal het werkterrein kaal worden opgeleverd. Dit houdt in dat alle omgezaagde bomen volledig (ook top- en takhout) worden verwijderd en alleen opslag tot een diameter van maximaal 3 centimeter blijven staan omdat dit machinaal niet te verwijderen is.

Aanpassing t.o.v. gebiedsanalyse:

Aan de oostkant van de Engbertsdijkvenen blijft een kleins stukje bos behouden (ca 1 ha) aangezien zich hier enkele dassenburchten bevinden.

Concrete invulling maatregel

Zoals in de scope (paragraaf 1.4) al aangegeven vindt de fysieke uitvoering van de maatregel plaats binnen de POP-subsidieaanvraag alleen de begeleiding van de maatregel wordt binnen de planuitwerking meegenomen. Deze begeleidingsuren staan opgenomen in tabel 5 van hoofdstuk 5.

Ook het vervolgbeheer maakt onderdeel uit van de POP-aanvraag.

3.2.3. M13 Berken (opslag) verwijderen

Voor het behoud van het oppervlak en de verbetering van de kwaliteit van het habitattype

Herstellend hoogveen moet binnen de planperiode op een totaal oppervlak van 767 hectare de Berkenopslag worden verwijderd. In fase 1 zijn de eerste hectares met opslag verwijderd tussen de Engbertsdijk en Krikkedijk (geschat ongeveer 170 ha). Hier kan in 2018 begonnen worden met het vervolgbeheer aanvullend op het reguliere SNL beheer (boompjes trekken, inzet klepelmaaier).

Concrete invulling maatregel

Zoals in de scope (paragraaf 1.4) al aangegeven vindt de fysieke uitvoering van de maatregel plaats binnen de POP-subsidieaanvraag alleen de begeleiding van de maatregel wordt binnen de planuitwerking meegenomen. Deze begeleidingsuren staan opgenomen in tabel 5 van hoofdstuk 5.

Ook het vervolgbeheer maakt onderdeel uit van de POP-aanvraag.

Figuur 4 Locatie maatregel M13

3.2.4. M14 Begrazing

Tot het moment dat de maatregelen t.b.v. het hydrologisch herstel is uitgevoerd (september 2019 – maart 2021) wordt de huidige runderbegrazing in de randzones van het gebied gecontinueerd onder het reguliere SNL-beheer. Deze maatregel is dan ook niet opgenomen in de begroting van deze planuitwerking.

Na de 1ste PAS-periode moet de ontwikkeling van het gebied opnieuw worden bekeken en kan beoordeeld worden welk begrazingsregime wenselijk is in de 2de planperiode.

3.2.5. Voorbereiding fase 3 M8, M9a, M10 en M11 (gedeeltelijk)

De maatregelen die afhankelijk zijn van de uitkomsten uit de hydrologische modelstudie worden uitgevoerd in fase 3. De maatregelen in fase 3 worden in een separate planuitwerking uitgewerkt. Om de maatregelen nog voor het einde van de eerste planperiode uit te kunnen voeren, zullen al wel een aantal voorbereidende werkzaamheden moeten plaatsvinden.

In het BAC is afgesproken dat Staatsbosbeheer aansluit bij het overleg waarin de randvoorwaarden aan de hydrologische terreincondities worden bepaald, voorafgaand aan de hydrologische modelstudie. Hierdoor kan Staatsbosbeheer ook de interne hydrologische maatregelen beter uitwerken voor fase 3.

In de aanloop van de uitwerking van M8 (compartimenten) is de opdracht aan Royal HaskoningDHV gegeven om een variantenstudie uit te voeren. De provincie Overijssel en de technisch manager van het externe gebiedsproces waren hierbij betrokken. Uit deze analyse blijkt dat een aantal factoren nog onbekend is, waardoor deze als een worst case situatie doordrukken in de ramingen. Om deze risico's nader te specificeren en hopelijk uit te sluiten, stellen we voor om een tweetal nadere onderzoeken uit te voeren. Dit zijn een milieuhygiënisch onderzoek naar eventuele vervuiling rond het oude treinspoor en een geotechnisch onderzoek naar de technische staat van de huidige compartimentering. Tevens wordt er archeologisch bureauonderzoek gedaan naar de locaties met een hoge archeologische verwachting. Deze onderzoeken zijn als voorbereiding fase 3 opgenomen in de SSK-raming bij deze planuitwerking.

Op 27 februari is een gesprek gevoerd met Tineke van der Beek, vergunningverlener ontgrondingen Provincie Overijssel. De werkzaamheden aan de compartimenteringsdammen blijkt zowel MER- en ontgrondingsvergunningplichtig. Ook deze voorbereiding is nu opgenomen.

In overleg met het BAC en de heer Tank is afgesproken om daar waar nodig nulmetingen uit te voeren als referentie voor eventuele negatieve bijeffecten voor omwonenden door de uitvoering van de maatregelen. In de Engbertsdijkvenen gaat het om twee type nulmetingen:

- Die van stekende en bijtende insecten
- Naar hydrologische effecten (vernatting) met behulp van het plaatsen van peilbuizen.

In het verleden zijn er in de Engbertsdijkvenen veel klachten geweest over muggen. Nu al klinken er geluiden door van omwonenden met zorgen over wat de maatregelen voor gevolg kunnen hebben. Men is bang voor herhaling van de problemen. Een nulmeting en een goed advies voor de inrichting van de Engbertsdijkvenen is dus nodig. Daarom is contact opgenomen met

Wageningen Environmental Research (Alterra), de heer Verdonschot. De heer Verdonschot kent uit het verleden de situatie in de Engbertsdijkvenen, heeft ons ook begeleidt bij de inrichting van de Mariapeel en ook daar een muggenonderzoek uitgevoerd.

De andere zorg van omwonenden is die van nadelige effecten door de hydrologische maatregelen. Voorafgaand aan de uitvoering van de maatregelen die dit kunnen beïnvloeden, is aan omwonende toegezegd dat peilbuizen worden geplaatst. Zo worden mogelijke effecten van vernatting van begin af aan gemonitord. Samen met het externe gebiedsproces en de provincie Overijssel is een monitoringsplan opgesteld (zie bijlage 8). De provincie Overijssel heeft Staatsbosbeheer gevraagd om een aantal meetpunten op haar terrein te realiseren conform een programma van eisen zoals verwoord in het monitoringplan. Staatsbosbeheer zal gedurende 1 jaar de aflezing van de dataloggers in het veld verzorgen. Na één jaar wordt het meetnet overgedragen aan de provincie, zowel qua uitlezen van de dataloggers als qua onderhoud van het meetnet.

Een aantal punten zijn als extra meetpunten opgenomen op verzoek van de provincie team monitoring. Dit heeft te maken met de monitoring procesindicatoren, waar de provincie voor aan de lat staat.

Met behulp van de uitkomsten uit deze onderzoeken en de hydrologische modelstudie zal een definitief ontwerp worden gemaakt van de PAS maatregelen in de Engbertsdijkvenen.

Provincie Overijssel zoekt voor de PAS-maatregelen naar aanvullende financieringsbronnen, zo zijn M11 en M13 nu opgenomen in een POP-aanvraag. Voor de uitvoering van de compartimentering, boskap en het dempen van sloten fase 3 is een Life-subsidieaanvraag gedaan onder verantwoordelijkheid van de Provincie Overijssel.

Concrete werkzaamheden:

1. Actief participeren in het overleg om randvoorwaarden aan de hydrologische terreincondities te bepalen.
2. Uitvoeren van een milieuhygiënisch onderzoek en een geotechnologisch onderzoek ter voorbereiding op het opstellen van de definitieve SSK-raming.
3. Uitvoeren van het onderzoek naar stekende en bijtende insecten (met nulmeting en adviezen voor inrichting van het terrein). De nulmeting bij het onderzoek naar stekende en bijtende insecten bestaat uit twee meetjaren. Het eerste jaar (2018) is vanuit de huidige beschikking UB 9.1 is gefinancierd. In deze planuitwerking zijn daarom alleen de kosten voor het tweede meetjaar van de nulmeting opgenomen. In bijlage 9 is het onderzoeksvoorstel voor stekende en bijtende insecten opgenomen.
4. Archeologisch bureauonderzoek naar de locaties met een hoge archeologische verwachting.
5. Uitzetten van een nulmeting met peilbuizen inclusief dataloggers en 1 jaar onderhoud, beheer en uitlezen.
6. Opstellen definitief ontwerp of basis van uitkomsten onderzoeken.
7. Bestek hydrologische maatregelen uitwerken n.a.v. de variantenstudie (uitgevoerd door Royal HaskoningDHV). In bijlage 10 van de planuitwerking is de variantenstudie van RHDHV opgenomen.

3.3. Samenvatting maatregelen en aanpassingen

De voorgestelde maatregelen inclusief de voorgestelde aanpassingen, zowel inhoudelijk als qua planning ten opzichte van de gebiedsanalyses en het PvA, zijn in tabel 4 samengevat.

Tabel 4 Interne PAS-maatregelen Engbertsdijkswen inclusief aanpassingen

Maatregel	Omschrijving	Resterend aandeel via planuitwerking 2 ^{de} fase	Aanpassing t.o.v. gebiedsanalyse
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	1 ha	n.v.t.
M8	Compartimenteren	Vorbereiding in fase 2 Wordt uitgevoerd in fase 3	n.v.t.
M9a	Sloten en greppels dempen binnen Natura 2000	Vorbereiding in fase 2 Wordt uitgevoerd in fase 3	n.v.t.
M10	Onderhoud hydrologische inrichting binnen Natura 2000-gebied	Vorbereiding in fase 2 Wordt uitgewerkt in fase 3	n.v.t.
M11	Bos rooien	112 ha	ca 1 ha bos behouden ivm aanwezigheid dassenburchten
		Zuidelijk deel in fase 3	n.v.t.
M13	Berken (opslag) verwijderen	- 597 ha opslag verwijderen - 675 ha aanvullend vervolgbeheer	n.v.t.
M14	Begrazing	nvt	Huidig beheer wordt via SNL voortgezet, aanvullend beheer evt in 2 ^{de} planperiode

4. Realisatie en beheer

4.1. Beheer na realisatie

Het Natura 2000-beheerplan Engbertsdijkswateren bevat de PAS maatregelen voor de eerste planperiode. Het werk is echter niet klaar als deze maatregelen zijn uitgevoerd. Om de condities voor het realiseren en behouden van de in het Natura 2000-beheerplan opgenomen instandhoudingsdoelstellingen ook in de volgende planperiodes te borgen, is intensief vervolgbeheer nodig. Het reguliere beheer moet passen binnen de systematiek van de Subsidieregeling Natuur en Landschap (SNL) van de provincie Overijssel.

Daar waar een beheertype als gevolg van de maatregelen is gewijzigd, is een aanpassing van de beheertypenkaart nodig. Jaarlijks verwerkt de provincie Overijssel mutaties in de beheertypenkaart. De provincie Overijssel organiseert daartoe een proces met rollen en verantwoordelijkheden volgens de RASCI¹⁰-matrix. De bijgestelde beheertypenkaart wordt achtereenvolgens door de provincie Overijssel vastgesteld als basis voor SNL-subsidie.

4.1.1. Aanvullend vervolgbeheer

De uitvoering van de PAS maatregelen vraagt soms een korte of langduriger intensivering en/of aanvulling van het reguliere beheer. In onze aanpak streven wij naar vervolgbeheer met een minimum aan extra inzet. Soms is dit echter niet te voorkomen en is een korte of langere periode van extra inzet nodig. Dit speelt in de Engbertsdijkswateren voor de maatregelen waar bos wordt omgevormd en berkenopslag wordt verwijderd (M11 en M13). In ieder geval de eerste 3 jaar na uitvoering van de maatregelen is aanvullend intensief vervolgbeheer nodig dat niet binnen SNL past. Dit 'vervolgbeheer na inrichting' is opgenomen in deze planuitwerking en de daarbij behorende SKNL-subsidieaanvraag. Na deze drie jaar zal per locatie beoordeeld worden of nog langer intensief vervolgbeheer noodzakelijk is of dat overgegaan kan worden op regulier beheer (via SNL).

¹⁰ Het RASCI-model is een matrix met rollen en verantwoordelijkheden van bij een project of lijnwerkzaamheden betrokken personen (R= responsible, verantwoordelijk voor de uitvoering; A=accountable, eindverantwoordelijk; S=supportive, ondersteunend; C =consulted, geraadpleegd; I =informed, geïnformeerd)

5. Begroting, inkoop en aanbesteding

5.1. Begroting

Per maatregel hebben wij in samenspraak met het project- en beheerteam Twente per fase per medewerker op basis van onze kennis en eerdere ervaringen onze inzet bepaald. De inzet in uren is in onderstaande tabel 5 per maatregel en per functie weergegeven.

Tabel 5 Raming van de inzet per maatregel per functie

	Projectleider	Boswachter beheer	Boswachter ecologie	Boswachter publiek	Ecoloog	Technisch manager	Projectmedewerker algemeen	Projectmedewerker SSK	Omgevingsmanager	Adviseur inkoop/contractman.	Totaal per maatregel
Projectmanagement	1.100	0	0	0	0	280	200	0	1.000	0	2.580
M1	4	18	30	4	8	24	8	4	4	12	116
M11	142	280	384	48	96	140	140	40	120	80	1.470
M13	142	280	384	48	96	160	180	40	120	120	1.570
voorbereiding fase 3	200	40	8	8	80	400	40	0	200	0	976
Totaal	1.588	618	806	108	280	1.004	568	84	1.444	212	6.712

Naast de inzet per maatregel is ook voor het projectmanagement in het algemeen de inzet begroot. Deze inzet is bedoeld voor afstemming met de provincie, verslaglegging en omgevingsmanagement.

Uit de interne planningsgesprekken met de beheereenheden en de centrale eenheden van Staatsbosbeheer blijkt er een knelpunt te zijn tussen de beschikbare en gevraagde capaciteit. Met de Provincie Overijssel is afgesteld dat Staatsbosbeheer de mogelijkheid heeft om een deel van de uren die nu voor de beheereenheid en centrale eenheid gepland staan, extern in te huren. Daarom zijn de hiervoor geraamde uren verdeeld over eigen uren en extra inhuur:

Tabel 6 Verdeling eigen uren en inhuur per functie

Staatsbosbeheer	1.588	618	806	108	280	0	568	84	1.444	212	5.708
Inhuur	0	0	0	0	0	1.004	0	0	0	0	1.004

De vergoeding voor de interne uren van Staatsbosbeheer zijn conform de beleidslijn van de provincie gebaseerd op de overheidstarieven. In afstemming met de financieel directeur van Staatsbosbeheer zijn we nog in gesprek met de provincie of daar niet ook de voor Staatsbosbeheer niet-verrekenbare BTW als opslag aan toegevoegd moet worden. Omdat de voorbereiding van de uitvoeringsfase doorloopt, en daarmee de voorfinanciering door Staatsbosbeheer oploopt, stellen we voor wel al een subsidieaanvraag in te dienen.

Deze overheidstarieven (tarieven 2018) zijn hieronder per functie weergegeven, bovendien wordt hier de totale vergoeding voor Staatsbosbeheer voor de inzet van de eigen uren berekend, de totale vergoeding komt uit op een bedrag van € 434.188,--.

Tabel 7 Raming van de inzet per functie naar tarieven provincie 2018

	Projectleider	Boswachter beheer	Boswachter ecologie	Boswachter publiek	Ecoloog	Technisch manager	Projectmedewerker algemeen	Projectmedewerker SSK	Omgevingsmanager	Adviseur inkoop/contractman.	Totaal per maatregel
schaal	11	8	8	8	11	11	9	9	11	11	
uren Staatsbosbeheer	1.588	618	806	108	280	0	568	84	1.444	212	
vergoeding 2018 per uur	82	65	65	65	82	82	70	70	82	82	
Vergoeding	130.216	40.170	52.390	7.020	22.960	0	39.760	5.880	118.408	17.384	434.188

Voor de berekening van de kosten wordt binnen Staatsbosbeheer gerekend met een integrale kostprijs, de berekening van de kosten voor de eigen inzet voor Staatsbosbeheer is als volgt:

Tabel 8 Raming van de kostprijs eigen uren SBB per functie

uren Staatsbosbeheer	1.588	618	806	108	280	0	568	84	1.444	212	
SBB uurtarief integraal	104,35	87,89	87,89	87,89	104,35	104,35	94,38	94,38	104,35	104,35	
Kosten	165.708	54.316	70.839	9.492	29.218	0	53.608	7.928	150.681	22.122	563.913

De totale kosten bedragen € 563.913,--, hiervoor is reeds vermeld dat de vergoeding wordt geraamd op € 434.188,--, voor Staatsbosbeheer resteert er derhalve een eigen bijdrage van € 129.725,--.

Met de provincie is afgesproken dat voor de inhuur 35% hogere tarieven voor de vergoeding mogen worden gehanteerd, de totale vergoeding voor externe inhuur bedraagt hiermee € 111.143,--:

Tabel 9 Raming kosten inhuur per functie

Inhuur	0	0	0	0	0	1.004	0	0	0	0	
Inhuur tarief 2018 + 35%	110,70	87,75	87,75	87,75	110,70	110,70	94,50	94,50	110,70	110,70	
Kosten inhuur	0	0	0	0	0	111.143	0	0	0	0	111.143

Voor elke maatregel is parallel daaraan conform de door de provincie Overijssel gestelde eisen¹¹ een SSK-raming opgesteld voor de uitvoeringskosten.

¹¹ Interne memo provincie Overijssel d.d. 25/2/2016, 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingsplan'

Voor de maatregelen M11 en M13 is een POP subsidie aangevraagd. Deze kosten zijn dus niet opgenomen in de SSK-raming bij deze planuitwerking, en ook niet in het onderstaande overzicht (totale kosten in POP-aanvraag € 4.168.243,-).

SSK-raming M1	€ 12.650
SSK-raming voorbereiding fase 3	<u>€ 106.965</u>
SSK-raming totaal	€ 119.615

Voorziene kosten

Investeringskosten planuitwerking	€ 119.615
Inhuur	€ 111.143
Communicatiemiddelen ¹²	€ 42.000
MER beoordeling	€ 7.560
Nadere effectbeoordeling NB-wet	€ 20.000
Accountantskosten	<u>€ 10.000</u>
Totaal exclusief BTW	€ 310.318
BTW over maatregeluitvoering	€ 25.119
BTW over rest	€ 40.048
kosten inzet eigen uren	<u>€ 563.913</u>
Totaal	€ 939.398

Financiering

Subsidie provincie Overijssel	€ 809.673
Eigen bijdrage Staatsbosbeheer	<u>€ 129.725</u>
Totaal	€ 939.398

De kosten van de uitvoering in de periode 2018-2021 bedragen dus € 939.398,-.

De risicoreservering voor de bouwkosten is voorzien op: € 15.956,-.

5.2. Inkoop en aanbesteding

In het programmaplan hebben wij het door ons gehanteerde inkoopbeleid beschreven. Voor een precieze beschrijving van onze kaders en achtergronden bij inkoop en aanbesteding verwijzen wij naar het programmaplan. In deze paragraaf noemen we kort onze belangrijkste spelregels.

- *Functionele samenhang*

De waarde van opdrachten met een functionele samenhang moeten per PAS projectgebied worden opgeteld om te beoordelen welke aanbestedingsprocedure moet worden gevolgd. Bepaald moet worden welke werkzaamheden binnen Engbertsdijkvenen een functionele samenhang hebben. Wanneer er een samenhang is, moet worden bekeken wat de hoofdpdracht is. Zo kan bepaald worden of een opdracht als werk, levering of dienst moet worden aanbesteed. De intentie en de grootste waarde bepalen de hoofdpdracht. In tabel 10 is de functionele samenhang van de aan te besteden activiteiten weergegeven. Met een cijfer wordt aangegeven welke activiteiten gebundeld

¹² De kosten voor communicatiemiddelen als informatieavonden, folders e.d. zijn in de SSK-raming niet meegenomen vandaar deze stelpost. Onderbouwing staat in Hoofdstuk 11 Communicatiestrategie.

worden. Conform begroting is het stobben en strooisel verwijderen de grootste activiteit en dat wordt beoordeeld als dienst.

Tabel 10 Aanbesteding maatregelen

Maatregel	Aan te besteden activiteiten	Functionele samenhang
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	1
M11	Bos rooien	1
M13	Berken (opslag) verwijderen	1

Op het moment dat de provincie Overijssel akkoord is met de planuitwerking en de daartoe benodigde SKNL-middelen beschikbaar stelt kan de aanbesteding voor de uitvoering van de maatregelen in gang worden gezet.

- Doelmatig en rechtmatig handelen*

In onderstaande tabel zijn onze, op de wet gebaseerde, drempelbedragen bij inkoop en aanbesteding opgenomen. De hierboven genoemde bedragen vallen onder de categorie dienst. De maatregelen van fase 2 zijn dusdanig omvangrijk dat als gevolg van clustering waarschijnlijk Europees moet worden aanbesteed.

Tabel 11 Drempelbedragen aanbesteding

Staatsbosbeheer beleid m.b.t. Europese, Nationale en onderhandse drempelbedragen oktober 2016			
Overeenkomst aanwezig:	Indien maar 1 contractpartij: direct afnemen bij contractpartij		
	Indien meerdere contractpartijen: nadere offerte ronde bij alle raamcontractpartners		
Geen overeenkomst aanwezig:			
Drempelbedrag*	Werk	Levering	Dienst
< 25.000	Enkelvoudig onderhands (min. 1 offerte)**	Enkelvoudig onderhands (min. 1 offerte)**	Enkelvoudig onderhands (min. 1 offerte)**
25.000 < 209.000	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)
209.000 < 1.000.000	Meervoudig onderhands (min. 3 offertes)	Europese procedure	Europese procedure
1.000.000 < 5.225.000	Nationaal aanbesteden	Europese procedure	Europese procedure
> 5.225.000	Europese procedure	Europese procedure	Europese procedure

* = totale jaarlijkse opdrachtwaarde dient gesaldeerd te worden over 4 jaar bij structurele afname en tevens bij cyclische, jaarlijks terugkerende opdrachten

** = enkelvoudig onderhands betekent minimaal vooraf een schriftelijke vastlegging van de behoeftestelling (offerte en/of concept opdracht) waarop de verplichting wordt aangegaan

- Maatschappelijk verantwoord handelen*

Wij hanteren het uitgangspunt 'Thuis in de streek', een strategie waarbij we een goede relatie onderhouden met de directe omgeving van onze terreinen. Dat doen we bijvoorbeeld door grotere aanbestedingen in percelen op te delen waarmee ook kleinere bedrijven kunnen inschrijven.

- *Inkoopproces*

Ons inkoopteam staat de projectorganisatie bij, informeert over alle inkoop gerelateerde zaken en stelt diverse hulpmiddelen ter beschikking. Bij nationale openbare en Europese aanbestedingen zijn de inkoopadviseurs leidend bij het maken van keuzes inzake de juiste procedure en treden op als procesbegeleider.

- *Werkwijze*

De projectleider is verantwoordelijk voor de te nemen stappen en stuurt het aanbestedingsteam aan. Samen bepalen ze:

- of het werk wordt uitbesteed
- de meest geschikte marktpartijen bij aanbesteding
- de te doorlopen procedure
- de leverancierseisen
- de uitsluitingsgronden
- de technische specificaties
- de gunningscriteria (prijs-kwaliteit verhouding)
- de gunningsmethodieken.

De overwegingen zijn doorgesproken met de contractmanagers van de provincie.

6. Vergunningen/ontheffingen

In dit hoofdstuk beschrijven wij de voorbereiding van de uitvoering. We gaan in op de benodigde vergunningen, ontheffingen, voorbereidende onderzoeken etc.

Voor de uitvoering van de maatregelen kunnen, afhankelijk van het type maatregel, één of meer van de volgende vergunningen en/of ontheffingen en/of checks nodig zijn:

1. Provinciaal
 - a. Vergunning Wet Natuurbescherming (inclusief bescherming EHS/ Natuurnetwerk)
 - b. MER/ Ontgrondingsvergunning
 - c. Bescherming van drink- en grondwater
2. Gemeentelijk
 - a. Aanpassing bestemmingsplan
 - b. Omgevingsvergunning
 - c. Bodemverontreiniging
 - d. Archeologie
 - e. Onderzoek naar Niet Gesprongen Explosieven (NGE)
3. Overig
 - a. Watervergunning via het betreffende waterschap(pen)
 - b. Check op kabels en leidingen via de betreffende ondernemingen

De doorlooptijd van de vergunningenprocedures varieert van 8 tot 26 weken (exclusief eventuele vertraging door beroeps- en bezwaarprocedures) en voor een aantal vergunningen is voorafgaand nader onderzoek en/of aanvullende informatie nodig. Voordat de uitvoering start, moeten de vereiste vergunningen verleend zijn.

6.1. Provinciale vergunningen/ontheffingen

6.1.1. Wet Natuurbescherming

Ter voorbereiding van deze planuitwerking is door het adviesbureau Ecogroen een voortoets gedaan voor de Wet Natuurbescherming en het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Het onderzoek geeft duidelijkheid over:

1. Gebiedsbescherming:
 - a. duidelijkheid over maatregelen die vrij zijn van nadere toetsing of vergunning
 - b. duidelijkheid over effecten die wel/niet zijn uit te sluiten en welke vervolgstappen (zoals aanvullend onderzoek of vergunning) nodig zijn.
2. Soortbescherming:
 - a. duidelijkheid over maatregelen die vrij zijn van nadere toetsing of ontheffing
 - b. duidelijkheid over maatregelen die conform de gedragscode kunnen worden uitgevoerd, met welke aanpassing een maatregel alsnog ontheffingsvrij kan worden uitgevoerd of welke vervolgstappen (zoals aanvullend onderzoek of ontheffing) nodig zijn.
3. Bescherming van houtopstanden: overzichtskaart van de te vellen houtopstanden.

4. Bescherming van de EHS/Natuurnetwerk: schriftelijke herbevestiging provincie dat toetsing niet aan de orde is.

Per maatregel is geconcludeerd of:

1. effecten uit te sluiten zijn; er zijn geen vervolgstappen nodig
2. een vrijstelling mogelijk is; er zijn geen vervolgstappen nodig
3. de (PAS-)maatregel in het Natura 2000-beheerplan benoemd en getoetst is: er kan (onder voorwaarden) vergunningvrij worden gewerkt, er is een Ecologisch Werkprotocol nodig
4. effecten niet uit te sluiten maar wel te mitigeren zijn, bijvoorbeeld door te werken conform de Gedragscode: er is een Ecologisch Werkprotocol nodig
5. effecten niet uit te sluiten zijn vanwege onvoldoende onderbouwing of door het ontbreken van gegevens: een nadere detaillering is vereist, er is vervolgonderzoek (nader veldonderzoek, uitgebreide effectbeoordeling) en/of een ontheffing en/of vergunning nodig.
6. effecten worden verwacht en mitigatie niet mogelijk is: nadere detaillering is vereist, er is vervolgonderzoek (nader veldonderzoek, uitgebreide effectbeoordeling) en/of een ontheffing en/of een vergunning nodig.

Bij het opstellen van de voortoetsen in het kader van de Wet Natuurbescherming gebruikten wij de resultaten van de SNL-monitoring 2018, de gegevens uit de Nationale data- en Florabank (NDFF) en betrekken wij de Vogelwerkgroep. We gebruiken hun kennis en vergroten daarbij zo mogelijk ook het draagvlak voor de uitvoering van de maatregelen.

De resultaten van het onderzoek voor wat betreft gebieds- en soortenbescherming zijn samengevat in bijlage 3. De regels voor beoordeling van effecten op het NNN (voorheen de EHS) zijn volgens Ecogroen vastgelegd in de Omgevingsverordening Overijssel 2009 (Provincie Overijssel 2017).

Uit het onderzoek naar de benodigde vergunningen (zie bijlage 3) blijkt dat voor een aantal maatregelen van fase 3 t wat betreft gebieds- en soortenbescherming significant negatieve effecten niet kunnen worden uitgesloten. Als vervolgstap adviseert Ecogroen daarom een nadere effectbeoordeling. Alleen M10 is wat betreft gebiedsbescherming vergunningvrij mits er mitigerende maatregelen worden genomen. Dit onderzoek is als voorbereiding opgenomen in de planuitwerking.

Doordat de maatregelen uit fase 2 zijn opgenomen in het beheerplan volstaat volgens Ecogroen het opstellen van een ecologisch werkprotocol (Wnb Artikel 3.8 lid 7). In een ecologisch werkprotocol worden de eisen vastgelegd voor het zorgvuldig werken en het voorkomen van schade aan beschermde natuurwaarden.

Wat betreft soortbescherming is samen met de provincie afdeling vergunningen en toezicht en handhaving afgesproken dat geen ontheffing nodig is voor de PAS maatregelen. Wel werken we met een gedragscode en wordt een ecologisch werkprotocol opgesteld waarin de benodigde mitigerende maatregelen (uit de gedragscode) worden opgenomen.

Voor de inrichtingsmaatregelen geldt dat toepassen van de gedragscode Natuurbeheer of Gedragscode Bosbeheer niet mogelijk is. Doordat de maatregelen opgenomen zijn in het beheerplan volstaat volgens Ecogroen het opstellen van een ecologisch werkprotocol.

De ecologische werkprotocollen zullen ter informatie worden voorgelegd aan de Provincie Overijssel afdeling vergunningverlening.

6.1.2. Ontgrondingsvergunning/ MER

In fase 2 zullen geen grootschalige ontgrondingswerkzaamheden worden uitgevoerd.

Voor de inrichting van de compartimentering (fase 3) is wel een ontgrondingsvergunning nodig. Met de vergunningverleners van de provincie is geconcludeerd dat tevens een MER beoordeling nodig is. Beide trajecten worden als voorbereiding op de uitvoering in fase 3, in fase 2 reeds opgestart.

Strikt genomen is het zeer kleinschalige plaggen in de Droge Heide (M1) een vorm van ontgronden, maar aangezien dit een zeer kleinschalige maatregel betreft en we geen maatschappelijke weerstand verwachten, hebben wij besloten deze niet in een eventuele MER beoordelingsprocedure mee te nemen.

6.1.3. Bescherming drink- en grondwater

De Engbertsdijkswen liggen niet in een waterwin- of grondwaterbeschermingsgebied.

6.2. Gemeentelijke vergunningen/ontheffingen

6.2.1. Aanpassing bestemmingsplan

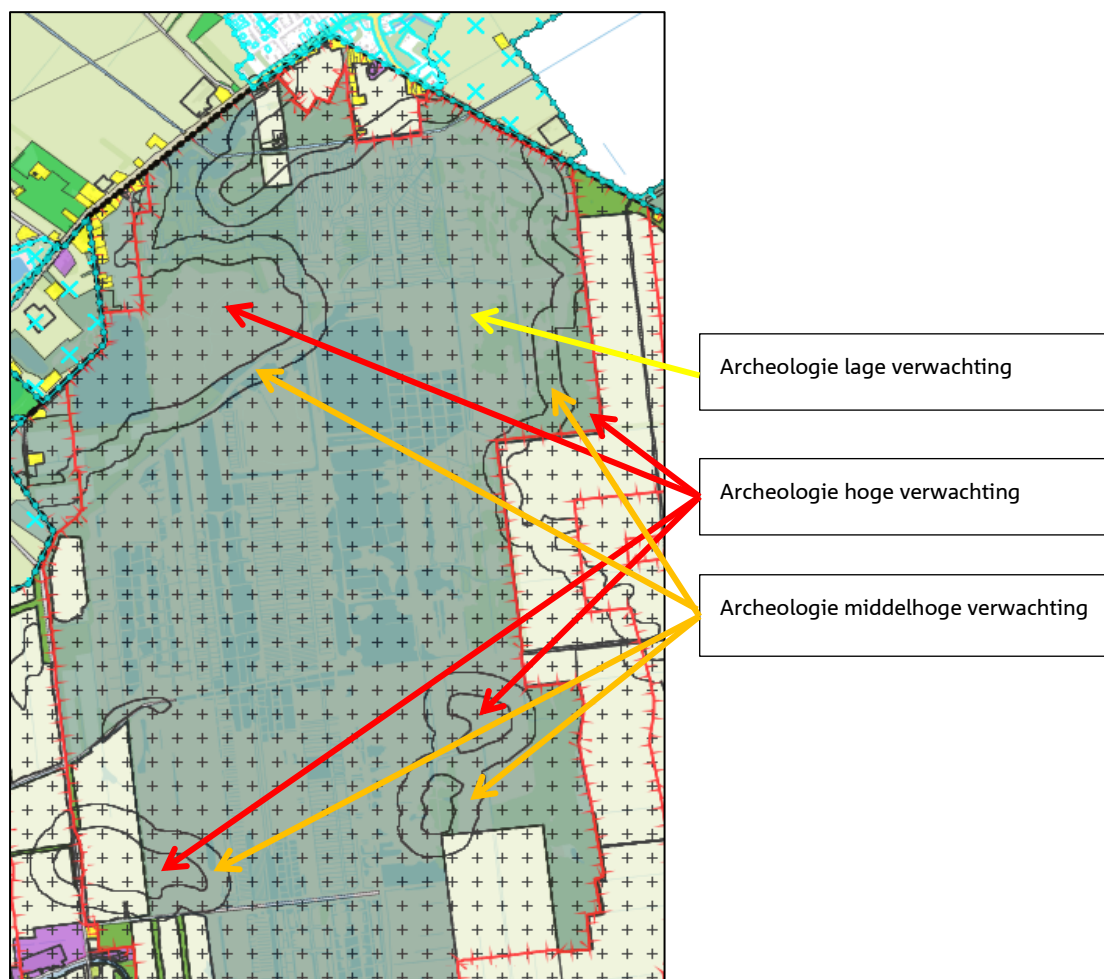
In overleg met de gemeente Twenterand is recent gebleken dat de percelen waar de maatregelen fase 2 worden uitgevoerd binnen het bestemmingsplan onder de bestemming “natuur” vallen. Er is dan ook geen sprake van wijziging van een bestemming.

6.2.2. Omgevingsvergunning

Uit overleg met de gemeente Twenterand (bijlage 4) blijkt er geen omgevingsvergunning hoeft te worden aangevraagd voor de maatregelen uit fase 2.

6.2.3. Archeologie

Volgens het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Twenterand heeft het gebied op enkele plaatsen een verhoogde archeologische verwachting (figuur 5). Hier is vanwege de aard van de werkzaamheden in fase 2 geen aanvullend onderzoek nodig. Voor fase 3 zal wel archeologisch bureauonderzoek worden gedaan in de gebieden met een hoge archeologische verwachting. Staatsbosbeheer wil zorgvuldig omgaan met archeologische waarden en zal daarom ook al in fase 2 een adviseur archeologie om advies vragen bij de uitvoering.

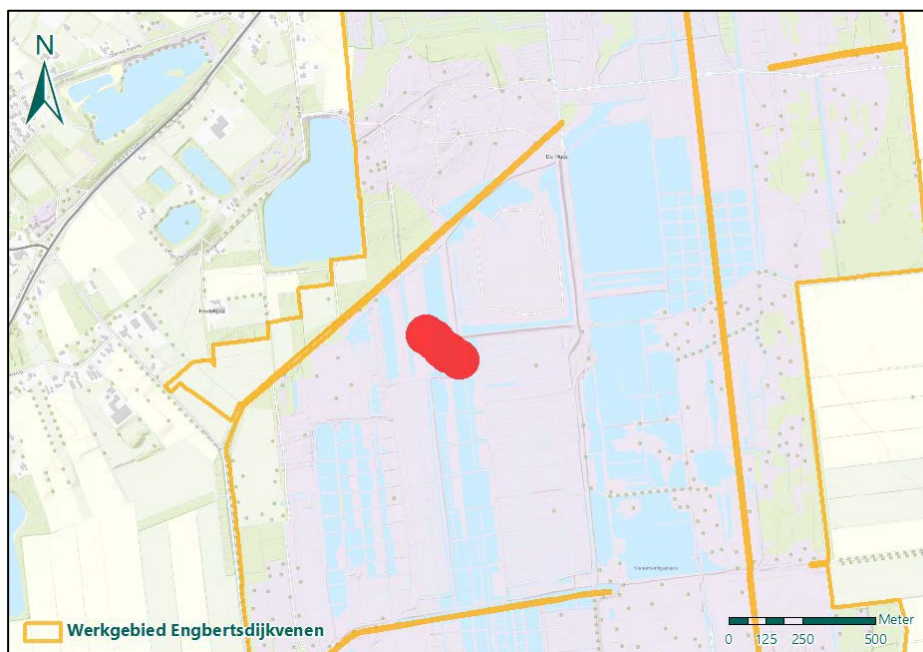
Figuur 5 Bestemmingsplan buitengebied, archeologie

6.2.4. Niet gesprongen explosieven

Gezien de aanwezigheid van meerdere bomkraters in de Engbertsdijkswen kunnen NGE's niet worden uitgesloten. Daarom hebben wij het adviesbureau REASeuro opdracht gegeven de mogelijke aanwezigheid van NGE's te onderzoeken¹³ (voor al onze gebieden). Op basis van de beoordeling en evaluatie van het bronnenmateriaal is vastgesteld dat mogelijk NGE's kunnen zijn achtergebleven in het werkgebied van de Engbertsdijkswen. In onderstaand figuur is het NGE-Risicogebied weergegeven. In dit risicogebied wordt alleen de bosopslag verwijderd. Om risico's te vermijden zullen we in dit gebied de grond niet roeren, wat betekent dat de stobben blijven staan.

¹³ Historisch Vooronderzoek Niet Gesprongen Explosieven Overijssel PAS Cluster 1, REASeuro, juli 2017

Figuur 6 risicogebied NGE's Engbertsdijkvenen.

6.3. Overig

6.3.1. Watervergunning via het betreffende waterschap(pen)

Er is geen watervergunning nodig voor de interne maatregelen in de Engbertsdijkvenen.

6.3.2. Check op kabels en leidingen

Er zijn geen kabels of leidingen in het gebied bekend bij Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer heeft aanvullend een Klic-oriëntatieverzoek gedaan waaruit is gebleken dat alleen op de te verwachten locaties langs wegen en gebouwen kabels en leidingen liggen. Deze vormen geen belemmering voor de te nemen maatregelen.

Voorafgaand aan het uitvoeren van de maatregelen waarbij graafwerkzaamheden worden uitgevoerd zal ook een Klic melding worden gedaan.

6.4. Conclusie

Tabel 12 Benodigde vergunningen, ontheffingen en onderzoeken

	Globale omschrijving	Nb gebiedsbescherming	Nb soortbescherming	Ontgrondingsvergunning	MER-procedure	Drink- en grondwater	Aanpassen bestemmingsplan	Omgevingsvergunning	Archeologisch- vervolgonderzoek	NCE onderzoek
	J = ja N = nee * = onzeker J* = waarschijnlijk wel N* = waarschijnlijk niet ? = niet bekend									
Maatregelen Fase 2										
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	N	N	N	N	N	N	N	N	N
M11	Bos rooien	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
M13	Berken (opslag) verwijderen	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
M14	Begrazing	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
Maatregelen Fase 3										
M8	Compartimenteren	J*	N	J	J	N	N	N	N	N
M9a	Sloten en greppels dempen binnen Natura 2000	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
M10	Onderhoud hydrologische inrichting binnen Natura 2000-gebied	N	N	N	N	N	N	N	N	N
M11	Bos rooien	J*	N	N	N	N	N	N	N	N
M13	Berken (opslag) verwijderen	J*	N	N	N	N	N	N	N	N

Uit tabel 12 blijkt welke vergunningen en vervolgonderzoeken nodig zijn voor de uitvoering van onze opgave in de Engbertsdijkswen in fase 2 en 3.

¹⁴ Volgens het bestemmingsplan buitengebied van de gemeente Twenterand heeft het gebied op enkele plaatsen een verhoogde archeologische verwachting (figuur 5). Hier is vanwege de aard van de werkzaamheden in fase 2 geen aanvullend onderzoek nodig. Staatsbosbeheer wil echter zorgvuldig omgaan met archeologische waarden en zal daarom een adviseur archeologie betrekken bij de uitvoering.

7. Projectmanagement

In dit hoofdstuk beschrijven wij de projectmatige aanpak van onze interne opgave in de Engbertsdijkvenen. We sluiten daarbij aan op de in het programmaplan uitgewerkte kaders en werken die voor de Engbertsdijkvenen op projectniveau uit.

7.1. Organisatie

De opdrachtgever, het provinciehoofd Herman Brink, is eindverantwoordelijke voor het programma ‘interne PAS-maatregelen in Overijssel’. Hij heeft de algehele sturing en coördinatie voor het opstellen en uitvoeren van het programma overgedragen aan programmaleider Marlies Ellenbroek. De projectleiders zijn verantwoordelijk voor de planvorming en uitvoering in de afzonderlijke gebieden. De sturing op het programma loopt voor een belangrijk deel via het kernteam. Het kernteam bestaat uit de programmaleider, de projectleiders, de projectbeheerser Hisko Wind en de projectmedewerker algemeen Ilse van Veen. Meer informatie over de inrichting van het programma, de programmasturing en het daar onder liggende IPM-model is te vinden in ons overkoepelende programmaplan.

Figuur 7 Organisatie

De projectleiders hebben in aansluiting op onze beheereenheden projectteams voor de planvorming en uitvoering in de gebieden ingericht, bestaande uit medewerkers van de betreffende beheereenheden en specialisten. Het projectteam voor de Engbertsdijkvenen komt éénmaal per vier weken bijeen en bestaat uit:

- Corné Balemans (projectleider)
- Cleo Hubers (omgevingsmanager)
- Martin Jansen (technisch manager)
- Adriaan Hollander (boswachter beheer)
- Rick Ruis (boswachter ecologie)
- Jeroen Buunen (boswachter publiek)
- Geert Kooijman (ecoloog)
- Rob van Dongen (hydroloog)
- Ilse van Veen (projectmedewerker)
- Leen van Duijn (projectmedewerker SKK-raming)
- Leen Jacobs (provinciaal adviseur)

7.1.1. Rollen en verantwoordelijkheden

De taken en verantwoordelijkheden van de verschillende functies zijn beschreven in het programmaplan. In bijlage 6 hebben wij de vertaalslag gemaakt van het IPM-model naar het projectteam Engbertsdijkswateringen.

Concreet en meer specifiek voor het projectteam Engbertsdijkswateringen betekent dit:

- *Corné Balemans, projectleider*

Corné is integraal eindverantwoordelijk voor de projectorganisatie, de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen en de ambtelijke en waar nodig bestuurlijke contacten met de omgeving.

- *Cleo Hubers, omgevingsmanager*

Cleo is verantwoordelijk voor de communicatie naar de omgeving, neemt stakeholders mee en verzorgt de communicatiestrategie met bijbehorende communicatiemiddelen. Zij adviseert de projectleider en werkt nauw samen met de boswachter publiek.

- *Martin Jansen, technisch manager*

Martin is verantwoordelijk voor de technisch inhoudelijke begeleiding van de (voorbereiding van de) uitvoering van de maatregelen.

- *Adriaan Hollander, boswachter beheer*

Adriaan geeft vanuit zijn kennis van het gebied (onderdeel wijze van uitvoering) invulling aan de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachter ecologie en de ecooloog.

- *Rick Ruis, boswachter ecologie*

Rick geeft vanuit zijn kennis van het gebied (onderdeel ecologie) invulling aan de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachter beheer en de ecooloog.

- *Jeroen Buunen, boswachter publiek*

Jeroen werkt nauw samen met de omgevingsmanager. Jeroen onderhoudt de contacten met de omgeving, is het gezicht van Staatsbosbeheer en wordt daarbij waar nodig ondersteund door de projectleider en de omgevingsmanager.

- *Leen van Duijn, projectmedewerker SSK*

Leen is verantwoordelijk voor het opstellen en actueel houden van de door de projectleider gevraagde SSK-ramingen.

- *Geert Kooijman, ecooloog*

Geert levert als specialist ecologie de benodigde inhoudelijke inbreng bij de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachters ecologie en beheer.

- *Rob van Dongen, hydroloog*

Rob levert als specialist hydrologie de benodigde inhoudelijke inbreng bij de voorbereiding en uitvoering van de maatregelen. Hij werkt daarbij nauw samen met de boswachters ecologie en beheer.

- *Ilse van Veen, projectmedewerker algemeen en projectbeheerser*

Als projectbeheerser bewaakt Ilse de voortgang, de risico's en de planning. Zij vraagt informatie op bij de projectteamleden en de programmabeheerser financiën en signaleert afwijkingen aan de projectleider. Als projectmedewerker algemeen ondersteunt Ilse de projectleider bij de aansturing

van het projectteam en de voorbereiding (bijvoorbeeld aanvragen benodigde vergunningen) en uitvoering van de maatregelen.

- *Leen Jacobs, provinciaal adviseur*

Voor de afstemming met de externe maatregelen wordt door de projectleider en de omgevingsmanager een beroep gedaan op Leen.

7.1.2. Escalatiemodel

De projectleider stuurt het projectteam aan. Als de projectteamleden de hun toebedeelde taken niet of niet tijdig kunnen uitvoeren gaan zij in overleg met de projectleider. Als de projectleider het gesignaleerde knelpunt niet binnen de planuitwerking en/of de begroting van de Engbertsdijkswateren kan oplossen en/of het zijn mandaat¹⁵ overstijgt, gaat de projectleider in overleg met de programmaleider. De programmaleider bepaalt of het een interne of een externe kwestie betreft en onderneemt de volgende acties:

- interne kwestie: de programmaleider onderzoekt intern de mogelijkheden voor een oplossing en gaat waar nodig in overleg met en/of escaleert richting de interne opdrachtgever. Als in het uiterste geval geen oplossing te vinden is binnen de provinciale eenheid van Staatsbosbeheer, escaleert de interne opdrachtgever richting de directie.
- externe kwestie: als het zaken betreft waar de provincie een verantwoordelijkheid heeft (bijvoorbeeld de door de provincie Overijssel beschikbaar gestelde middelen) gaat de programmaleider in overleg met de ambtelijk contactpersoon van de provincie. Als ambtelijk geen oplossing kan worden gevonden escaleert de programmaleider richting de opdrachtgever. Deze treedt waar nodig in overleg met betrokken bestuurder(s). Waar nodig escaleert de opdrachtgever achtereenvolgens richting de directie.

7.2. Planning

Bijlage 11 bevat de planning voor de interne maatregelen in de Engbertsdijkswateren met per maatregel de voorbereidingsfase (communicatie, aanbesteding, vergunningen, uitzetten werkterrein etc.) en de uitvoeringsfase (concrete uitvoering inclusief benodigde technische, ecologische en communicatieve begeleiding). Na uitvoering van de maatregelen volgt nazorg (zoals herstel schade aan paden, vervolgbeheer etc.).

Bij de uitvoering van het programma interne PAS-maatregelen in Overijssel maken we gebruik van MS-projects. Dit is een belangrijke basis voor het plannen van onze activiteiten, ons resource management en het te allen tijde actueel houden van de programmaplanning en daaronder liggende plannings per gebied en maatregel. Tweewekelijks bespreken de projectbeheersers en de projectleider de uitvoering van de maatregelen en onderliggende activiteiten voor het betreffende gebied. De projectleider bespreekt de planning achtereenvolgens met de teamleider van het betreffende beheerteam.

Zoals de planning er nu uit ziet, kunnen de maatregelen voor het einde van de eerste PAS-periode zijn afgerond. Wel moet worden aangegeven dat er nog veel onduidelijkheid is in de planning van het externe gebiedsproces. Het kan zijn dat dit van invloed is op de deadline voor interne maatregelen. Daarbij geldt dat deze planning in de communicatie naar buiten toe ook is

¹⁵ In onze per 1 januari 2017 geactualiseerde mandaatregeling is vastgelegd welke functies/functionarissen de bevoegdheid hebben om bepaalde besluiten (tot welk bedrag) te nemen of handelingen te verrichten.

gepresenteerd. Hierdoor zijn bepaalde verwachtingen gewekt. Wanneer van deze planning wordt afgeweken zal dit in de communicatie meegenomen moeten worden.

7.3. Sturingslijn provincie Overijssel

De provincie Overijssel heeft een sturingslijn opgesteld voor de door de SWB-partners uit te voeren interne maatregelen (bijlage 5). Daarbij is op basis van de omvang en de risico's van een maatregel de door de provincie Overijssel gewenste sturing bepaald. Wij hebben op basis van deze sturingslijn per maatregel bepaald in welk categorie (A, B, C of D) de maatregel valt (zie tabel 13) en welke invulling daarbij hoort.

Los van de basis sturingslijn zoals beschreven in de notitie van de provincie Overijssel wordt regelmatig (tenminste één maal per kwartaal) afgestemd met Elselien de Koning, gebiedsmanager Engbertsdijkswen voor de provincie Overijssel.

Tabel 13 Sturingslijn provincie Overijssel: categorie per maatregel

Maatregel	Globale omschrijving	Categorie	Invulling sturing
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	A	Basis sturingslijn
M11	Bos rooien	B	Basis sturingslijn, akkoord op basis van afspraken BAC en gezamenlijk communicatieplan
M13	Berken (opslag) verwijderen	A	Basis sturingslijn

Echter omdat deze maatregelen één functionele eenheid qua aanbesteding vormen, zal de hoogste sturingslijn voor alle maatregelen samen worden aangehouden, dus sturingslijn B.

De basisafstemming bestaat uit:

- inzet van een provinciale gebiedsadviseur,
- afstemming met de gebiedsecoloog van de Provincie Overijssel
- toepassing van de PVR-cyclus,
- informeel overleg
- geldende subsidiekaders

Onder categorie A vallen de maatregelen met beperkte omvang en beperkte risico's. Dit vraagt geen aanvulling van de basissturing.

Onder categorie B vallen de maatregelen met beperkte omvang, en één of meer grote risico's. Dat betekent dat gezien de maatschappelijke risico's, naast de basis afstemming ook overeenstemming nodig is over de werkwijze. Dit is geborgd in de bestaande gezamenlijk opgestelde communicatiestrategie.

Omdat er veel processen spelen en maatregelen worden uitgevoerd in de Engbertsdijkswen (naast de maatregelen in deze planuitwerking), zal Staatsbosbeheer extra aandacht geven aan een goede communicatie over deze maatregelen, in samenhang met het gebiedsproces.

8. Risicomanagement

In het programmaplan wordt het door ons gehanteerde risicomanagement beschreven. Dit is gebaseerd op de RISMAN-methode.

8.1. Aanpak

In de risicosessie voor de Engbertsdijkswen hebben we de risico's van de uitvoering van de in deze planuitwerking opgenomen maatregelen geïnventariseerd en mogelijke beheersmaatregelen en bijbehorende actiehouders benoemd. De in het programmaplan opgenomen risicoclassificatie hebben we voor de werkbaarheid wat vereenvoudigd (zie figuur 8). De resultaten van de risicosessie voor de Engbertsdijkswen zijn opgenomen in de risicotabel (bijlage 12). In onderstaande paragraaf zijn de risico's met de classificatie riskant of kritiek uitgelicht.

Figuur 8 Risicoclassificatie

Kans → Gevolg ↓	Laag	Middelhoog	Hoog
Laag			
Middelhoog			
Hoog			

Ongewenst	
Riskant	
Kritiek	

8.2. Riskante en kritieke risico's

- *Thema technisch*

Voor dit thema zijn vooralsnog geen kritieke risico's benoemd.

- *Thema organisatorisch*

Risico: Onvoldoende capaciteit en/of kennis/competenties

Beheersmaatregelen:

- Planuitwerking opstellen op basis van concrete aanpak maatregelen en doorvertaling in uren en euro's
- Zo nodig herijking projectorganisatie met extra inzet in- en extern uren/ kennis/ competenties)
- Escaleren indien (dreigt dat) extra inzet te lang op zich laat wachten

- *Thema ruimtelijk/planologisch*

Voor dit thema zijn vooralsnog geen riskante of kritieke risico's benoemd.

- *Thema politiek/bestuurlijk*

Risico: Onvoldoende afstemming in- en externe maatregelen

Beheersmaatregelen:

- Regulier overleg met provinciaal adviseur
- De consequenties van het gebiedsproces Engbertsdijkswateringen worden middels de programmaleider over en weer gedeeld met de provincie Overijssel in de maandelijkse voortgangsgesprekken en kwartaalrapportages.
- Organiseren afstemming voorbereiding en uitvoering in- en externe maatregelen
- Waar mogelijk via SharePoint informatie delen

- *Thema juridisch/wettelijk*

Risico: Verstoring beschermde soorten tijdens de uitvoering

Beheersmaatregelen:

- Tijdens uitvoering goed monitoren of ecologisch werkprotocol voldoet m.b.v. ecologische begeleiding
- Waar nodig zo vroeg mogelijk de uitvoering van de werkzaamheden aanpassen o.b.v. deskundig advies (ecoloog + boswachter ecologie)

Risico: Benodigde vergunningen en/of ontheffingen vragen meer tijd dan geraamd

Beheersmaatregelen:

- Inventariseren welke vergunningen en/of ontheffingen nodig zijn
- Tijdig in overleg met provincie over aan te leveren informatie t.b.v. de aanvraag
- Stappenplan voor het aanvragen van deze vergunningen en/of ontheffingen opstellen
- Stappenplan verwerken in planning uitvoering maatregelen

- *Thema financieel/economisch*

Voor dit thema zijn vooralsnog geen riskante of kritieke risico's benoemd.

- *Thema maatschappelijk/sociaal*

Risico: Belanghebbenden ervaren overlast van de uitvoering als onacceptabel.

Beheersmaatregelen:

- Specifieke infoavonden voor bepaalde groepen (o.b.v. actorenanalyse) om de betrokkenheid te versterken; betrekken bij opstellen inrichtingsplan) en ze rechtstreeks te betrekken bij de planvorming
- Gebiedskennis (cultuurhistorie; recreatie; specifieke soorten) inschakelen

Risico: Maatschappelijke onrust t.g.v. grootschalige ingrepen

Beheersmaatregelen:

Gerichte, transparante en vroegtijdige communicatie

De projectmedewerker algemeen (Ilse van Veen) is verantwoordelijk voor de projectbeheersing. Zij agendeert het risicomanagement in het kernteam en/of de betreffende projectteams en checkt bij de actiehouder de status van de risico's en de bijbehorende beheersmaatregelen. De projectleider blijft eindverantwoordelijke voor het project.

8.3. Werkwijze vervolg

Binnen de looptijd van de uitvoering van de maatregelen wordt de risicotabel met enige regelmaat geactualiseerd en worden de beheersmaatregelen geëvalueerd en waar nodig bijgesteld. Wij verwachten dat tweemaal per jaar voldoende is. Vanuit de principes delen van kennis en afstemming van beheersmaatregelen sluiten wij daarbij graag ook aan op het door de provincie Overijssel georganiseerde risicomanagement. Daarbij worden ook de restrycties¹⁶ bepaald.

¹⁶ Het restryctie is het risico dat na de implementatie van de beheersmaatregel(en) resteert.

9. Kwaliteit en monitoring

Het door ons uit te voeren natuurbeheer wordt gepland, uitgevoerd, geëvalueerd en bijgesteld op basis van ons kwaliteitssysteem. Dat vinden we niet alleen belangrijk voor onszelf. We kunnen daarmee ook aan anderen laten zien hoe we werken, wat we bereiken en hoe het met de door ons beheerde natuurgebieden gaat. Jaarlijks vragen we externe experts onze werkwijze te beoordelen en aanbevelingen te doen voor toekomstig beheer.

Voor de kwaliteitssturing van het beheer hanteren we twee typen audits: interne kwaliteitsevaluaties en kwaliteitsbeoordelingen en externe audits. Bij een Interne Kwaliteitsbeoordeling (IK) kijken we eens per 12 jaar terug naar de oorspronkelijke plannen en doelen van het betreffende beheer- of uitwerkingsplan. We evalueren op basis van de praktijk (informatie vanuit monitoring en kartering) of de beoogde doelen zijn behaald en de realisatie op koers ligt. We sluiten de beoordeling af met een eindoordeel en verbeteracties. Vanaf 2016 wordt in aanvulling op de IK een jaarlijkse kwaliteitsevaluatie uitgevoerd. Met deze toevoeging is er continu aandacht voor de kwaliteit van het beheer op basis waarvan het beheer(plan) zo nodig kan worden bijgesteld. Een selectie van de interne kwaliteitsbeoordelingen en –evaluaties wordt door middel van externe audits getoetst. De externe auditoren zijn veelal afkomstig van universiteiten, wetenschappelijke instituten, overheden, belangenorganisaties en/of andere terreinbeherende organisaties.

De doorontwikkeling van ons kwaliteitssysteem is onderdeel van onze, met de herinrichting van de organisatie, in gang gezette professionalisering. De komende jaren investeren we in de in 2017 beoogde ISO-certificering (9001 en 14001) en kwaliteitssturing van het beheer ondersteund door CMSi¹⁷.

- *Kwaliteit in relatie tot SNL en SKNL*

De Stichting SNL Certificering heeft ons gecertificeerd voor inrichting en beheer. Dat betekent dat wij het vertrouwen hebben gekregen als uitvoerder van provinciale doelen voor wat betreft het professionele beheer van natuur en daarmee samenhangende inrichtingsprojecten. De basis voor deze certificering is ons daartoe opgestelde kwaliteitshandboek¹⁸. Daarin is ook het projectenbeheer in het kader van SKNL beschreven en is een toetsingskader SKNL voor elke fase van het project (algemeen, voorbereiding, start, beheer, afsluiting) opgenomen.

¹⁷ CMSi: Conservation Management System international. Een internationaal systeem voor het beheer van natuur en landschap, grond, gebouwen, recreatie en cultuurhistorie in ontwikkeling.

¹⁸ 'Kwaliteitshandboek Staatsbosbeheer Subsidie Natuur en Landschap', geactualiseerde versie d.d. 15 juli 2016

9.1. Monitoring en verantwoording

- *Effecten*

Wij zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de maatregelen. We monitoren de voortgang van de uitvoering via ons kwaliteitszorgsysteem. De provincie Overijssel is verantwoordelijk voor de monitoring van de effecten (procesindicatoren), de evaluatie en eventuele bijstelling van de maatregelen. De provincie Overijssel maakt daarvoor onder andere gebruik van de resultaten van SNL-monitoring. De resultaten van de SNL-monitoring geven inzicht in de kwaliteit van de habitattypen. De meest actuele monitoring in het kader van SNL stamt uit 2016 en is daarmee zeer recent.

- *Voortgang*

In onze administratie wordt per Natura 2000 gebied afzonderlijk een administratief project aangemaakt waar we de inzet en de kosten bijhouden¹⁹. Deze indeling sluit aan op de (financiële) administratie van de provincie Overijssel met OS-nummers per gebied. Alle betrokken medewerkers hebben een werkinstructie gekregen zodat uren en kosten tijdig en op de juiste plek worden geboekt. De voortgangsrapportages worden gevuld met informatie vanuit onze projectenadministratie en de totaalplanning.

Jaarlijks onderzoeken we of deze planuitwerking nog actueel is. Waar nodig worden wijzigingen ten opzichte van de planuitwerking in overleg met de provincie Overijssel bepaald en doorgevoerd.

Per maatregel zijn de volgende dechargecriteria vastgesteld:

Maatregel	Omschrijving	Dechargecriteria	Aan te tonen via
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien	1 ha geplagd en bekalkt	CMSi/ GIS
M11	Bos rooien	112 ha stobben en strooisel verwijderd en bekalkt	CMSi/ GIS
		Aanvullend vervolgbeheer op 112 ha in 2019 en 2020	CMSi/ GIS
M13	Berken (opslag) verwijderen	- 575 ha berkenopslag verwijderd - 2018: aanvullend vervolgbeheer op 100 ha - 2019 en 2020: aanvullend vervolgbeheer op 675 ha	CMSi/ GIS

Aan het einde van de realisatiefase wordt er een opleverdossier opgeleverd. De afspraken over het format en de eisen voor dit opleverdossier staan in de notitie EDOP-#4375903-v1-Opleverdossier_Uitvoeringsfase_Ontwikkelopgave (1 juli 2017).

¹⁹ Bij aanbesteding van meerdere maatregelen in 1 keer wordt dit voor het totaal aan maatregelen meegenomen omdat administratieve splitsing dan niet mogelijk is.

10. Meekoppelkansen

In BAC is besloten dat NMO een inventarisatie gaat doen naar recreatieve meekoppelkansen. Deze is inmiddels in concept klaar, maar moet nog besproken worden. Vervolgens moeten er procesafspraken worden gemaakt. In deze planuitwerking voor fase 2 is verder geen rekening gehouden met mogelijke meekoppelkansen, deze kunnen meegenomen worden in fase 3.

11. Communicatiestrategie

Provincie Overijssel heeft een leidraad opgesteld voor de communicatie binnen de PAS projecten om op programmaniveau eenheid te waarborgen. Deze leidraad zal als richtlijn worden meegenomen en waar nodig zal hierover met de provincie verdere afstemming worden gezocht.

11.1. Afstemming met externe gebiedsproces

Wij voeren de interne maatregelen uit, parallel aan het door de BAC getrokken gebiedsproces. Om de samenhang tussen de interne en de externe maatregelen in de Engbertsdijkswen Venen te waarborgen en de communicatie naar buiten toe eenduidig te houden, zijn in een gezamenlijke communicatieplan afspraken hierover gemaakt. Ook is afgesproken om de regie op de uitwerking van de communicatiestrategie bij het externe gebiedsproces te leggen. Staatsbosbeheer zal met haar eigen communicatie hierbij aansluiten. In aanvulling daarop is vanuit Staatsbosbeheer communicatieplan opgesteld specifiek gericht op de communicatie vanuit de interne maatregelen. Daarbij zal constant nauwe afstemming plaatsvinden met het externe gebiedsproces.

De instandhoudingsdoelstellingen staan vast. De effecten van de benodigde maatregelen zijn niet altijd duidelijk. Deze onduidelijkheid zorgt voor weerstand en onrust bij belanghebbenden met name wat betreft de vernatting van het gebied. Bewoners menen dat de peilverhoging in 2007 al heeft geleid tot optrekkend vocht en water in kelders. Het gevoel is dat in de afgelopen jaren vooral over, maar niet met het gebied is gesproken. Om die redenen worden onder verantwoordelijkheid van de Bestuurlijke Adviescommissie Engbertsdijkswen Venen (BAC) een aantal specifiek benoemde aspecten uit de PAS-gebiedsanalyse getoetst en onderzocht.

Belanghebbenden hebben daarnaast een sterke behoefte aan duidelijkheid en heldere communicatie. In opdracht van de BAC is daarom samen met ons een communicatieplan opgesteld voor de eerste fase: de planvorming. De centrale boodschap daarbij is 'Samen op weg naar duidelijkheid'. Het communicatieplan sluit aan op de communicatieafspraken die zijn opgesteld in de gezamenlijke communicatiestrategie van 'Samen werkt beter' en de 'Ontwikkelopgave EHS/Natura 2000'. Het communicatieplan vanuit Staatsbosbeheer sluit daar eveneens op aan en richt zich met name op meer actieve communicatie (zie bijlage 14 Communicatiekalender) met als doel betere bereikbaarheid en zichtbaarheid voor de omgeving.

11.2. Communicatiestrategie

De in het gezamenlijke communicatieplan vastgelegde afspraken sluiten aan op de planning en fasering van de door ons uit te voeren interne maatregelen. In de eerste fase (medio augustus 2017 - maart 2018) hebben wij bosopslag verwijderd in het centrale deel van de Engbertsdijkswen Venen. Door het verwijderen van de bosopslag verandert het gebied zichtbaar. Belanghebbenden zijn door ons daarom goed en tijdig geïnformeerd over de werkzaamheden middels een aantal gezamenlijke informatieavonden en zijn er gebiedsexcursies gehouden.

Over de uitvoering van de interne maatregelen in de tweede fase wordt wederom actief gecommuniceerd over wanneer, waar en hoe deze wordt uitgevoerd en wat dit betekent voor belanghebbenden bij het gebied. Vragen vanuit de omgeving, over de uitvoering van de interne maatregelen, worden in eerste instantie beantwoord door de omgevingsmanager. Daarbij wordt

in de communicatie naar buiten toe het onderscheid gemaakt tussen vragen over de interne PAS-maatregelen via de omgevingsmanager en vragen over het natuurgebied Engbertsdijkswen via de boswachter publiek. Daarbij stemmen beide goed met elkaar af. Tevens vindt bijna wekelijks afstemming plaats tussen de omgevingsmanagers vanuit het interne en externe gebiedsproces en de omgevingsmanager SBB met de communicatiemedewerker vanuit het externe gebiedsproces. Waar nodig escaleert de omgevingsmanager naar de projectleider die indien nodig in overleg met de projectleider van het externe gebiedsproces en/of de voorzitter van het BAC de koers en/of aanvullende communicatieactiviteiten bepaald.

Voor de 3^e fase, wordt een communicatieaanpak opgesteld in de bijbehorende planuitwerking. Deze aanpak moet wederom goed aansluiten bij de communicatiestrategie en -aanpak van het gebiedsproces. Daar waar mogelijk geven we in deze aanpak ruimte aan belanghebbenden om mee te denken over de precieze uitwerking van enkele daartoe geschikte maatregelen. Daarin kunnen bijvoorbeeld kansen voor nieuwe recreatiemogelijkheden worden meegenomen.

Communicatie-uitgangspunten

Het gezamenlijke communicatieplan is gebaseerd op het overkoepelende SWB-communicatieplan. De kernwaarden 'transparant', 'eenduidig & consistent' en 'persoonlijk & laagdrempelig' staan centraal bij alle communicatie-activiteiten: we gebruiken begrijpelijke taal, benaderen de ontvanger zo persoonlijk mogelijk en we maken de informatie toegankelijk. In het communicatieplan van Staatsbosbeheer worden daarnaast de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Vanuit het gebiedsproces wordt één kernboodschap uitgedragen over de aard en voortgang van het project;
- Communicatiemiddelen worden opgezet in herkenbare stijl met gezamenlijke uitstraling, de bijdrage van Staatsbosbeheer is met eigen huisstijl en eigen logo;
- De persoonlijke contacten met eigenaren, grondgebruikers (pachters) en bewoners lopen via de omgevingsmanager. Zij is aanspreekpunt voor bewoners die inhoudelijke vragen hebben over de (te nemen) interne maatregelen;
- De huidige contacten die er zijn met boswachters van SBB worden in stand gehouden en indien van belang voor het verloop van het project afgestemd met de omgevingsmanager, zodat zij daar eventueel bij aan kan sluiten;
- Aandacht voor de historie van het gebied en de ontwikkelingen en werkzaamheden die in het verleden al zijn uitgevoerd in de Engbertsdijkswen.

11.3. Communicatiedoelen

Het hoofddoel van het gezamenlijk communicatieplan is dat alle relevante doelgroepen zorgvuldig worden geïnformeerd over de 'mijlpalen' van het project, het proces en dat zij waar mogelijk betrokken worden zodat er begrip en uiteindelijk draagvlak ontstaat. Specifieke communicatiedoelstelling voor Staatsbosbeheer heeft betrekking op de interne maatregelen in Engbertsdijkswen namelijk:

- Alle belanghebbenden informeren over de diverse plannen en fases van uitvoering en waar mogelijk betrekken bij het hele proces zodat eventuele weerstand wordt voorkomen (minimaal doel) of zelfs een positief gevoel wordt gecreëerd (maximaal doel);

- Draagvlak/acceptatie verkrijgen en behouden voor de (te nemen) maatregelen en tijdens uitvoering van de werkzaamheden in het gebied;
- Zichtbaarheid en bereikbaarheid van Staatsbosbeheer vergroten.

Kernboodschap

In afstemming met het externe gebiedsproces wordt onderstaande boodschap verder aangescherpt:

De komende jaren worden in en nabij het Natura 2000-gebied Engbertsdijkswateringen maatregelen genomen om het hoogveen te herstellen en het landbouwgebied met het natuurgebied beter te verbinden (in de bufferzone). Voor het duurzaam behoud van hoogveen zijn herstel van de waterstand en vermindering van de stikstofneerslag uit de lucht en inspoeling van meststoffen via grondwater de belangrijkste voorwaarden. De natuur heeft te lijden onder effecten van industrie, verkeer en landbouw, terwijl nieuwe economische ontwikkelingen worden beperkt om de natuur niet verder te belasten. Door de natuur weerbaarder te maken tegen invloeden van buiten, ontstaan weer nieuwe economische kansen.

Provincie Overijssel, grondgebruikers, burgers, landgoederen & wildbeheer, gemeenten Twenterand, Hardenberg en Tubbergen, waterschap Vechtstromen, Natuur en Milieu Overijssel, Staatsbosbeheer en LTO Noord zijn vertegenwoordigd in de bestuurlijke adviescommissie Engbertsdijkswateringen en werken samen aan het behoud en herstel van kwetsbare natuur in dit gebied.

Aanvullingen op bovenstaande kernboodschap zijn:

- Kwetsbare natuur door stikstof
De natuur in het gebied heeft zwaar te lijden onder stikstof, veroorzaakt door industrie, verkeer, bedrijven, landbouw, huishoudens. Stikstof is een voedingsstof voor planten. Het werkt als mest: sommige plantensoorten gaan er hard van groeien, waardoor ze andere soorten verdringen. Als we niets doen, verdwijnen er plantensoorten, en daarmee ook de dieren die daarbij horen.
- Landelijke aanpak
De PAS is gericht op het terugdringen van de stikstofdepositie. De PAS-maatregelen zijn belangrijk voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen en creëren ruimte voor economische ontwikkeling.
- Engbertsdijkswateringen
De komende jaren voert Staatsbosbeheer PAS-maatregelen uit in Engbertsdijkswateringen voor het herstellen en versterken van de unieke natuur. Deze maatregelen variëren van begrazing van dammen en het verwijderen van bosopslag tot het rooien van bomen en het dempen van sloten. Om het gebied niet verder achteruit te laten gaan wordt in 2017 bosopslag verwijderd en begraasd. Met de uitvoering van de overige maatregelen wordt gewacht tot het moment dat de provincie Overijssel een definitief besluit heeft genomen over de invulling van het totale pakket aan in- en externe maatregelen.

Communicatiemiddelen

Algemeen geldt dat wij conform het gezamenlijke communicatieplan de volgende communicatiemiddelen inzetten bij de voorbereiding, uitvoering en nazorg van de interne maatregelen:

- We onderhouden persoonlijk contact met direct betrokkenen en organiseren waar nodig bijeenkomsten
- We sluiten aan bij de algemene digitale nieuwsbrief van de BAC
- We houden onze website actueel en verwijzen daarin ook naar de website van de provincie Overijssel.

Begroting

Middel	Aantal	Kosten (€)
Bijeenkomsten (ruimte, faciliteiten, catering)	2x algemene informatieavond à 100 p 1x interne presentatie à 20 p 4x gesprek belangengroep à 15 p	6.000
Materiaal divers (voor infobijeenkomsten)	500 x factsheet 1x banner Informatiekaartjes voor vrijwilligers	3.000
Rondleiding/themawandeling (koffie/thee)	6x à 30 p	3.000
Informatiepaneel	4x (2 permanent, 2 tijdelijk) Plaatsing	15.000 500
Beeldmateriaal	Inhuur fotograaf Lucht-/vliegerfoto's (4x/jaar) Vogelvlucht/sfeerbeelden/3D (landschaps)visualisaties	500 2.500 2.000
Opstellen nieuwsbrieven	inhuur tekstschrijver en fotograaf	1.000
Animatiefilm	ism provincie en LTO Noord	5.000
Brieven bewoners/eigenaren	150x drukwerk h-a-h verspreiding	500
Visualisatie damherstel	Inhuur gespecialiseerd bureau	3.000
TOTAAL		42.000

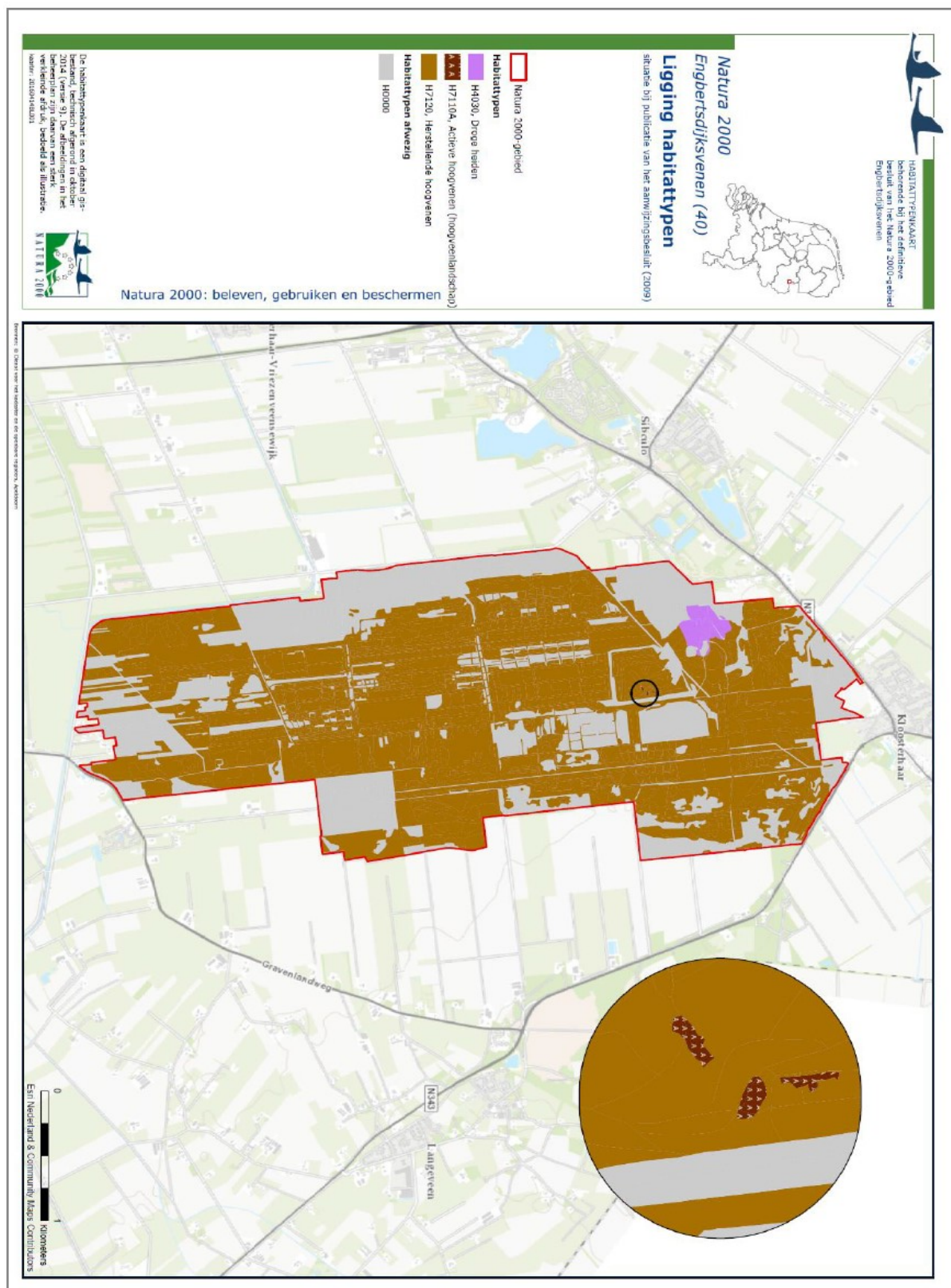
12. Leemten in kennis

Er zijn voor de Engbertsdijkswateringen, naast de lopende en geadviseerde onderzoeken, geen leemten in kennis geconstateerd voor de interne maatregelen fase 2.

Bijlagen

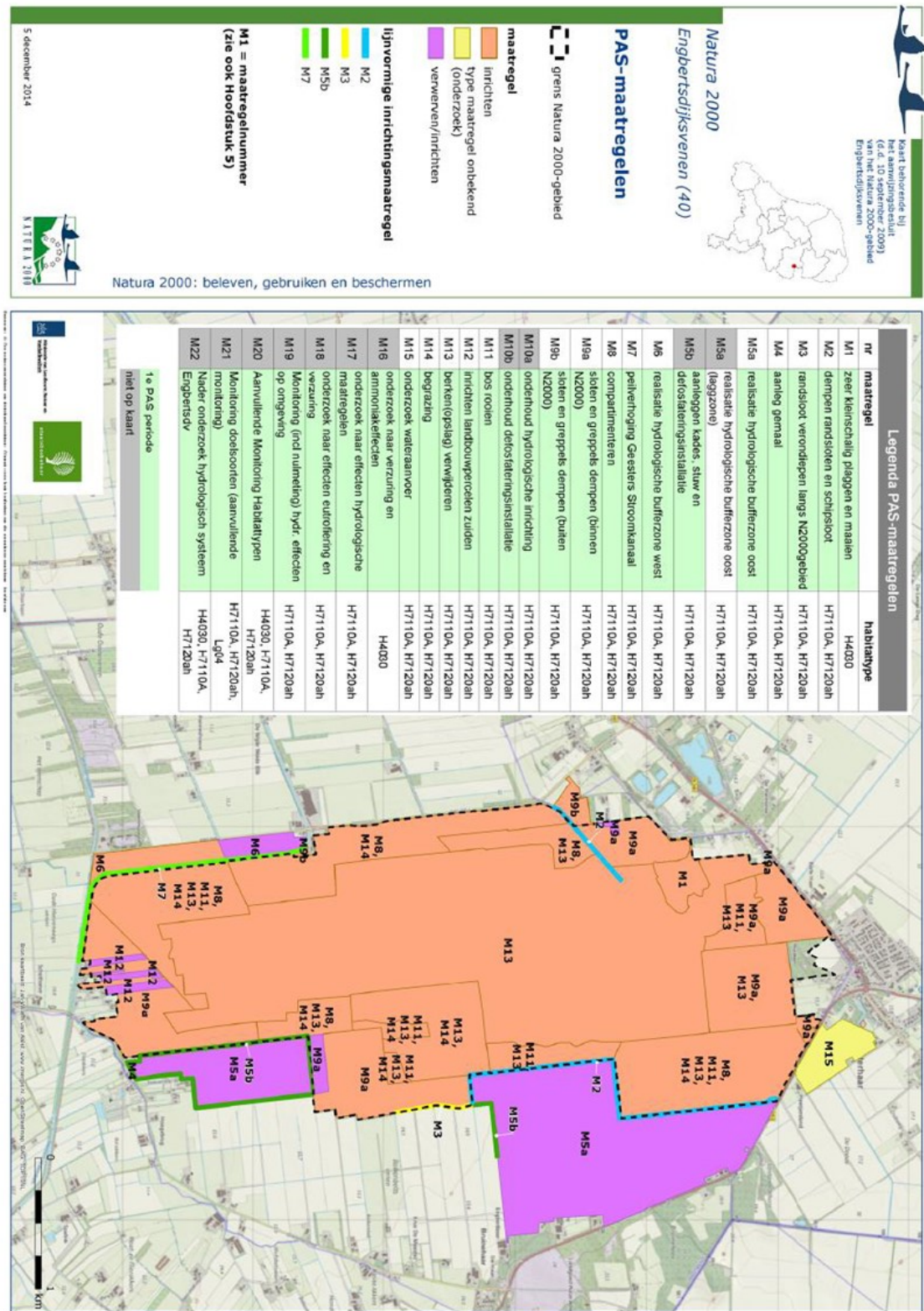
- Bijlage 1 Habitatypekaart
- Bijlage 2 Maatregelenkaart uit gebiedsanalyse
- Bijlage 3 Resultaten vergunningentoets
- Bijlage 4 Verslag overleg vergunningen gemeente Twenterand
- Bijlage 5 Sturingslijn provincie Overijssel
- Bijlage 6 IPM-rollen en verantwoordelijkheden
- Bijlage 7 Ramingen
- Bijlage 8 Monitoringsplan
- Bijlage 9 Voorstel stekende en bijtende insecten
- Bijlage 10 Rapport varianten studie Royal HaskoningDHV
- Bijlage 11 Planning maatregelen
- Bijlage 12 Risicoanalyse en beheersingsstrategie
- Bijlage 13 Definities, afkortingen en achtergronddocumenten

Bijlage 1 Habitattypekaart

Bijlage 2 Maatregelenkaart uit gebiedsanalyse

Bijlage 3 Resultaten vergunningentoets

Tabel 6.1 Overzicht conclusies en vervolgstap per maatregel.

Maatregel	Vergunningplicht	Gebiedsbescherming	Soortenbescherming	
		Vervolgstep	Gedragcode (Natuurbeheer)	Vervolgstep
M1	Ja	Uitgebreide effectbeoordeling	Ja	Ecologisch werkprotocol
M8	Ja	Uitgebreide effectbeoordeling	Nee	Ecologisch werkprotocol
M9a	Ja	Uitgebreide effectbeoordeling	Nee	Ecologisch werkprotocol
M10	Nee	N.v.t.	Nee	Ecologisch werkprotocol
M11	Ja	Uitgebreide effectbeoordeling	Nee	Ecologisch werkprotocol
M13	Ja	Uitgebreide effectbeoordeling	Ja	Ecologisch werkprotocol
M14	Ja	Uitgebreide effectbeoordeling	Ja	Ecologisch werkprotocol

Bijlage 4 Verslag overleg vergunningen gemeente Twenterand

6 juli 2017

Deelnemers:

Mevrouw Molenkamp (afdeling vergunningen, gem. Twenterand)
De heer Wiggers (afdeling vergunningen (groen), gem. Twenterand)
Corné Balemans (projectleider PAS Overijssel, Staatsbosbeheer)
Ilse van Veen (projectmedewerker PAS Overijssel, Staatsbosbeheer)

Voor het opstellen van de planuitwerking Engbertsdijkswen is het nodig om aan te geven of een omgevingsvergunning noodzakelijk is. Dit overleg is bedoeld om dit in kaart te brengen.

Als de planuitwerking gereed is wordt dit aan de gemeenteraad gepresenteerd, zodat ook zij op de hoogte zijn van de uit te voeren werkzaamheden.

Procedure en vooroverleg

De procedure voor het aanvragen van een omgevingsvergunning is 8 weken. Voorafgaand hieraan is het verstandig om een vooroverleg-procedure in te gaan (geen vaste tijdsduur; inschatting: 4-6 weken, afh. van bv.vakantietijd). Hierbij dien je een aanvraag in bij het omgevingsloket voor vooroverleg, waarbij je een zo compleet en concreet mogelijk pakket aan stukken toevoegt. Deze stukken worden dan integraal bekeken door diverse deskundigen bij de gemeente. Op basis daarvan vindt een bespreking plaats waaruit blijkt of het aanvragen van een omgevingsvergunning noodzakelijk is.

De kosten voor het vooroverleg bedragen € 167,-. Deze kosten worden in mindering gebracht op de Leges als het noodzakelijk is om het vergunningetraject verder te doorlopen.

Het vooroverleg is niet openbaar. Het traject daarna wel.

Er zit geen termijn aan de vergunning en blijft geldig, tenzij het college van B&W deze intrekt.

Bosopslag verwijderen

Het buitengebied van gemeente Twenterand valt onder de oude Boswet. Het nieuwe bestemmingsplan volgt straks gewoon de Wet natuurbescherming (houtopstanden).

Daarmee is het verwijderen van bosopslag niet vergunningplichtig.

Bos verwijderen

Ook het verwijderen van (ouder) bos valt onder de oude Boswet en valt straks in het nieuwe bestemmingsplan onder de Wet natuurbescherming. Er is dus geen vergunningplicht.

Ter voorbereiding op het uitvoeren van deze maatregel wordt i.o.m. de omgeving nog gekeken naar landschappelijke en ecologische waarden.

Sloten dempen (noordkant)

Met gebiedseigen grond worden aan de noordkant van het gebied sloten gedempt. Voordat de werkzaamheden starten wordt een netwerk van peilbuizen aangelegd t.b.v. de monitoring en modelberekening. De inschatting is nu dat voor deze maatregel is geen vergunningplicht geldt.

Opnieuw compartimenteren

Er worden compartimenten gemaakt door het aanleggen van kades en dammen. Hiervoor is een flinke hoeveelheid grond nodig. De transportroute richting het noorden vanuit de potgrondfabriek kan worden ingezet voor zwaar transport. Deze weg is geschikt gemaakt voor zwaar transport. Geef in de stukken van het vooroverleg aan om hoeveel grond het gaat, dat er een partijkeuring plaatsvindt en wat de planning is van de transporten.

Zandwinning Vriezenveen zou een optie kunnen zijn voor aanleveren van benodigde grond.

Plaggen

Op dit moment vindt nog onderzoek plaats naar het fosfaatgehalte in de bodem. Uit dit onderzoek moet blijken hoe diep de grond moet worden afgegraven.

Overige zaken

- Mochten er oude (asbest) stortplaatsen in beeld zijn/komen, dan is er een subsidieregeling om dit te saneren.
- In het zuidelijk deel van het natuurgebied zijn nog een aantal paden in eigendom van de gemeente. De gemeente checkt bij Dick Lammertink (hfd Grondzaken) wat de gemeente met deze percelen zou willen (bv overdragen).
- Check op gemeentegrens in het noordelijk deel met de gemeente Hardenberg.
- Mocht overleg met Waterschap Vechtstromen nodig zijn, dan is Bas ter Heide daar de contactpersoon.

Bijlage 5 Sturingslijn provincie Overijssel

De provincie Overijssel heeft een sturingslijn opgesteld voor de door de SWB-partners uit te voeren interne maatregelen. Daarbij is op basis van de omvang en de risico's van een maatregel de door de provincie Overijssel gewenste sturing bepaald. Wij hebben op basis van deze sturingslijn per maatregel bepaald in welke categorie (A, B, C of D) de maatregel valt (zie tabel 13 in 7.3) en welke invulling daarbij hoort.

		Risico's / Complexiteit	
		Klein	Groot
Omvang	Klein	Vb. Maaibestek <i>A</i>	Vb. Boskap SHR <i>B</i>
		Sturing: - Basis sturingslijn	Sturing: - Basis sturingslijn - Gezamenlijk akkoord (risico's)
	Groot	Vb. Regulier inrichtingsplan <i>C</i>	Vb. Petgaten <i>D</i>
		Sturing: - Basis sturingslijn - Keuzemoment publicatie	Sturing: - Basis sturingslijn - Gezamenlijk akkoord (risico's) - Keuzemoment publicatie - Keuzemoment gunning

Funcities Staatsbosbeheer → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmaleider: Marlies Ellenbroek	Programma-beheerder: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Cleo Huberts	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Adriaan Hollander	Boswachter ecologie: Rick Ruis	Boswachter publiek: Jeroen Buunen	Specialist ecologie/hydrologie: Geert Kooijman, Rob van Dongen	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
				xx										
				xx										
				xx										
				xx										
Legt verantwoording af aan de programmaleider				xx										
Formuleert opdracht				xx										
Algehele sturing projectorganisatie				xx										
Inventarisatie benodigde capaciteit en samenstellen projectteam				xx										
Coördinatie, sturing, onderlinge samenwerking en functioneren projectteam				xx										
Ondersteuning overige IPM-rollen				xx										
Bewaakt kwaliteit, financiën en planning				xx		x								
Onderhoudt bestuurlijke contacten met omgeving	xx													
Stelt escalatiemodel in				xx										
Inrichten en aansturen projectteams per gebied of cluster van samenhangende gebieden				xx										x

Funcities Staatsbosbeheer → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmaleider: Marlies Ellenbroek	Programma-beheerder: Hisko Wind	Projectleider: Corné Bailemans	Omgevingsmanager: Cleo Huberts	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Adriaan Hollander	Boswachter ecologie: Rick Ruis	Boswachter publiek: Jeroen Buunen	Specialist ecologie/hydrologie: Geert Kooijman, Rob van Dongen	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
	Opstellen planuitwerkingen en bijbehorende subsidieaanvragen			xx		x	x							
	Opstellen SSK-ramingen						xx							
	Projectbeheerser: brede beheersing van het project													
	Verantwoordelijk voor (=inzicht in) alle beheersaspecten (tijd, geld, risico, informatie, documentatie en wijzigingen)		x	x		xx	x							
	Afstemming overige IPM-rolhouders					xx								
	Beheerst werkprocessen (financieel management, planningsmanagement, risicomanagement, baseline- en scopemanagement, documentmanagement)		x	x		xx	x							
	Adviseert en signaleert richting de programmaleider					xx								

Funcities Staatsbosbeheer → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmaleider: Marlies Ellenbroek	Programma beheerder: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Cleo Huberts	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Adriaan Hollander	Boswachter ecologie: Rick Ruis	Boswachter publiek: Jeroen Buunen	Specialist ecologie/hydrologie: Geert Kooijman, Rob van Dongen	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
	Stelt voortgangsrapportages op		x	x		xx	x							
	Vorbereiding/begeleiding accountantscontrole en eindafrekening		x	x		xx	x							
	Technisch manager: technische inbreng													
	Verantwoordelijk voor technische aspecten (opstellen ontwerp)			xx			x	x						
	Bepaalt en bewaakt technische scope tbv realisatie en gebruik			xx			x	x						
	Aanleveren technisch-inhoudelijke component voor systeem- proces- en producttoetsen als onderdeel van systeemgerichte contractbeheersing (SCB)			xx			x	x						
	Opstellen onderzoeksvoorstellen								x		xx			
	Begeleiding uitvoering (ecologie/hydrologie)								x		xx			
	Contractmanager: contractvorming, aanbesteding en uitvoering													

Functies Staatsbosbeheer → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmaleider: Marlies Ellenbroek	Programma beheerder: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Cleo Huberts	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Adriaan Hollander	Boswachter ecologie: Rick Ruis	Boswachter publiek: Jeroen Buunen	Specialist ecologie/hydrologie: Geert Kooijman, Rob van Dongen	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
	Inkoopstrategie						x					xx		
	Bepaalt inkoopbehoefte en stelt inkoopplan op			xx			x					x		
	Contractvoorbereiding en –bewaking			xx		x	x							
	Koppelt eisen en randvoorwaarden aan eindresultaat			xx			x							
	Aanbesteding en marktbenadering			xx			x	x						
	Onderhoudt contacten met opdrachtnemer(s) en onderhandelt met verantwoordelijke personen			xx			x	x						
	Aansturing voorbereiding en uitvoering maatregelen (toezichthouder)			xx				x	x					x
	Omgevingsmanager: maatschappelijke inbedding													
	Acceptatie project bij alle (externe) stakeholders				xx					x			x	
	Maatschappelijke inbedding project				xx					x			x	

Functies Staatsbosbeheer → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	Opdrachtgever: Herman Brink	Programmaleider: Marlies Ellenbroek	Programma-beheerder: Hisko Wind	Projectleider: Corné Balemans	Omgevingsmanager: Cleo Huberts	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn	Boswachter beheer: Adriaan Hollander	Boswachter ecologie: Rick Ruis	Boswachter publiek: Jeroen Buunen	Specialist ecologie/hydrologie: Geert Kooijman, Rob van Dongen	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs	Teamleider: Hugo Tromp
					xx					x			x	
	Intermediair tussen de projectorganisatie en de stakeholders				xx					x			x	
	Anticipeert op de omgeving				xx					x			x	
	Communiqueert met technisch management over de eisen van en de afspraken met stakeholders			xx	x		x							
Realisatie van het project binnen de publieksrechtelijke en privaatrechtelijke randvoorwaarden (vergunningen, bestemmingsplan etc.).				xx	x	x								
Opstellen communicatiestrategie					xx					x				
Vertaling communicatiestrategie naar communicatieplannen per gebied in samenhang met gebiedsproces/externe maatregelen					xx					x				

Functies Staatsbosbeheer → → ↓ IPM-rollen ↓ IPM-verantwoordelijkheden ↓ Overige verantwoordelijkheden ↓	
	Opdrachtgever: Herman Brink
	Programmameerder: Marlies Ellenbroek
	Programma beheerder: Hisko Wind
	Projectleider: Corné Balemans
	Omgevingsmanager: Cleo Huberts
	Projectmedewerker algemeen: Ilse van Veen
	Projectmedewerker SSK: Leen van Duijn
	Boswachter beheer: Adriaan Hollander
	Boswachter ecologie: Rick Ruis
	Boswachter publiek: Jeroen Buunen
	Specialist ecologie/hydrologie: Geert Kooijman, Rob van Dongen
	Adviseur inkoop: Irma Groot-Wassink
Aansturing uitvoering communicatieplannen	Provinciaal adviseur: Leen Jacobs
	Teamleider: Hugo Tromp

Bijlage 7 Kostennota SSK Raming

Kostennota behorende bij de kostenraming voor de uitvoering van de interne PAS maatregelen door Staatsbosbeheer in de Engbertsdijkswateren in de Provincie Overijssel, in de jaren 2018 - 2021 van de eerste beheerplanperiode 2015 - 2021

1. Projectinformatie

Deze kostennota omvat de toelichting behorend bij de raming van de kosten die voorzien zijn voor de uitvoering van een deel van de 'interne groene maatregelen' in het PAS-project Engbertsdijkswateren in de Provincie Overijssel. Het betreft de maatregelen die middels een SKNL-aanvraag worden gesubsidieerd.

Dit project omvat uitvoeringsmaatregelen voor de eerste 6-jarige uitvoeringsperiode (2015-2021) van de PAS Overijssel en is gesitueerd in het N2000 object Engbertsdijkswateren. De bijbehorende kostenraming is bedoeld ter onderbouwing van de subsidieaanvraag. Voor deze raming is het SSK-format (2010) gehanteerd.

2. Uitgangspunten

De kostennota en SSK-raming zijn opgesteld op basis van de gebiedsanalyse die in het kader van de PAS is opgesteld door de Provincie Overijssel voor het N2000-gebied Engbertsdijkswateren en op de uitwerking daarvan door de projectleider in samenspraak met de terreinbeheerders van Staatsbosbeheer.

Deze uitwerking is vastgelegd in de 'Planuitwerking Engbertsdijkswateren', waarvan deze kostennota en raming onderdeel van uitmaken. De risico's kunnen voldoende ondervangen worden door de toegepaste reserveringspercentages bij de div. kostencategorieën. Deze percentages zijn cf. de nota 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingplan' van 25-02-2016 van Provincie Overijssel, of hiervan afgeleid op grond van de risico-analyse.

3. Totalen.

Deze raming geeft de volgende totaalbedragen:

- Voorziene kosten	€	144.734
- Risicoreservering	€	15.956
- Totaal	€	160.690

Deze bedragen betreffen investeringskosten inclusief BTW.

4. Voorbereidingskosten

De voorbereidingskosten betreffen vooral de kosten van eigen uren van de betrokken medewerkers van Staatsbosbeheer in de voorbereidingsfase van dit project. In overleg met de Provincie Overijssel zijn deze niet gepland in deze SSK-raming, maar in de Planuitwerking van dit project.

5. Opbouw van de toegepaste eenheidsprijzen ten behoeve van de kostenramingen (prijzen per ha als niet anders is aangegeven).

In de kolommen 1 en 2 staan de maatregelnummers vermeld en de omschrijving van de maatregel, deze corresponderen met de nummers en omschrijving uit de Gebiedsanalyse. In

kolom 3 staan de afzonderlijke activiteiten aangegeven waaruit de betreffende maatregel is opgebouwd. In kolom 4 staan de eenheidsprijzen van de activiteiten aangegeven.

De eenheidsprijzen zijn excl. staartkosten en BTW en gebaseerd op prijspeil 1-1-2018.

Mr.nr Maatregel		Details	
Eenheidsprijs			
M1	Zeer kleinschalig Plaggen en maaien	Frezen	€ 300
		Kleinschalig plaggen	€ 3.000
		Afvoeren en verwerken plagsel, per m3	€ 5
		Bekalken met Dolokal, 2000 kg/ha	€ 550
		Toeslag bekalken wegens kleinschaligheid	€ 150

Bronnen normbedragen:

1. Normenboek Natuur, Bos en Landschap 2016, Alterra
2. Normkosten PAS-maatregelen, Ministerie van EZ, 2011
3. Standaardkostprijzen Index 2016
4. Ervaringscijfers div. recente inrichtingsprojecten SBB:
5. Inrichting Engbertsdijkswen 2007
6. Veluwe - Verbindingszone Zandenwoud-Kootwijk 2012
7. De Bruuk - Plaggen 2009
8. Overasseltse en Hatertse Vennen - Opschonen Meeuwenven 2012
9. Herinrichtingsprojecten in kader RWE - Drenthe 2014/2015
10. Ervaringscijfers div. beheerders Staatsbosbeheer

6. Opslagpercentages ten behoeve van de kostenraming

In de raming zijn voor een aantal kostenposten percentages gehanteerd, zoals dit binnen de SSK systematiek gebruikelijk is. Deze percentages zijn gebaseerd op de nota 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingplan' van 15-01-2018 van Provincie Overijssel.

6.1 Bouwkosten

Omschrijving:	Percentage:
Nader te detailleren bouwkosten	10 %
Uitvoeringskosten	2 %
Algemene kosten	5 %
Winst	3 %
Risico	2 %
Bijdrage RAW (is standaard)	0,15 %

6.2 Vastgoedkosten.

Deze zijn niet meegenomen in deze raming.

6.3 Engineeringskosten

Onder Engineeringskosten zijn kosten opgenomen die niet onder 'Bouwkosten' te rangschikken zijn, waarover niet de onder 'Bouwkosten' vermelde percentages overhead van de aannemer berekend hoeven te worden.

In deze raming betreft dit :

M1	– Schone grond-verklaring AP04, per stuk	€	1.500
Voorbereiding Fase 3 – Diverse onderzoeken, projectspecifiek			

6.4 Overige bijkomende kosten

Voorbereiding Fase 3 – Legeskosten MER, projectspecifiek

6.5 BTW 21 %

7. Nader te detailleren

In de raming is 10 % opgenomen als nader te detailleren, conform de onder 5 genoemde nota. Dit wordt later in de procedure uitgewerkt als meer concrete details over de wijze van uitvoering van de maatregelen bekend zijn.

8. Risico's t.a.v. de raming

Als risico-percentages zijn opgenomen:

Niet benoemd objectrisico bouwkosten	10 %	
Niet benoemd objectrisico engineeringskosten	5 %	
Niet benoemd objectrisico overige bijkomende kosten	10 %	vanwege onzekerheid over het toe te passen tarief
Niet benoemd objectoverstijgend risico investeringskosten	5 %	

Bijlage 8 Monitoringsplan

B A D V S
b o d e m & w a t e r

Dit rapport is vanwege zijn omvang als separaat document meegestuurd en onderdeel van de planuitwerking.

Bijlage 9 Voorstel stekende en bijtende insecten

Monitoring en advies stekende insecten in en rondom Engbertsdijkswen

Projectvoorstel

Wageningen Environmental Research (Alterra)

Postbus 47

6700 AA Wageningen

Telefoon: 0317 - 48 07 00

Fax: 0317 - 41 90 00

Offerte nummer: 5200044214

Opdrachtgever

Naam Staatsbosbeheer, Provinciale eenheid Overijssel

Contactpersoon de heer Corné Balemans

Adres

Postcode / Plaats

Telefoon 0613349773

E-mail c.balemans@staatsbosbeheer.nl

Opdrachtnemer

Naam Wageningen Environmental Research (Alterra)¹

Auteur Prof. dr. ir. P.F.M. Verdonschot

Team Water & Food - Zoetwaterecosystemen

Telefoon 0317486552

E-mail Piet.verdonschot@wur.nl

Samenwerking

Partners -

Datum 05 oktober 2018

Wageningen Environmental Research (Alterra)¹

Postbus 47

6700 AA Wageningen

Telefoon: 0317 - 48 07 00

Fax: 0317 - 41 90 00

Wageningen Environmental Research (Alterra)¹ werkt sinds 2003 met een ISO 9001:2008 gecertificeerd kwaliteitsmanagementsysteem.

In 2006 heeft Wageningen Environmental Research (Alterra)¹ een milieuzorgsysteem geïmplementeerd, gecertificeerd volgens de norm ISO 14001:2004.

¹ Wageningen Environmental Research (Alterra) is een instituut binnen de rechtspersoon Stichting Wageningen Research.

Alle rechten ten aanzien van dit projectvoorstel alsmede van alle daarin vervatte kennis en informatie, berusten bij Stichting Wageningen Research. Stichting Wageningen Research aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de kennis en/of informatie uit dit projectvoorstel.

© 2018 Stichting Wageningen Research, Wageningen Environmental Research (Alterra)
Niets uit dit drukwerk mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Stichting Wageningen Research, Wageningen Environmental Research (Alterra), noch mag het zonder dergelijke toestemming worden gebruikt voor enig ander werk dan waarvoor het is vervaardigd. Alle rechten voorbehouden.

INHOUDSOPGAVE

1	Projectdefinitie	72
1.1	Achtergrond en probleemstelling	72
1.2	Projectdoelstelling	72
1.3	Projectresultaat	72
1.4	Projectafbakening	73
2	Activiteitenplan	73
2.1	Globale fasering	73
2.2	Onderzoeksvragen	73
2.3	Werkwijze	73
2.4	Rapportage	74
2.5	Communicatie	74
3	Beheersplan	75
3.1	Kwaliteit	75
3.2	Duurzaamheid bij Wageningen Environmental Research (Alterra)	75
3.3	Organisatie en samenwerking	75
3.4	Tijdschema en voortgangscntrole	75
3.5	Beheersing van afwijkingen	76
3.6	Kosten	76
3.7	Ritme van betalingen	77
4	Literatuur	77

1. Projectdefinitie

1.1 Achtergrond en probleemstelling

In de jaren 1988-1995 heeft het toenmalige Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek de steekmuggen ontwikkeling gevolgd in het noordelijke deel van de Engbertsdijkswateren. Aanleiding voor deze monitoring waren de klachten over een plaagsituatie door de bewoners van het dorp Kloosterhaar in 1987. Naar aanleiding van de klachten en de eerste monitoring heeft Staatsbosbeheer herinrichtingsmaatregelen uitgevoerd. Door het graven van een slotenstelsel in het noordelijke gebiedsdeel zijn daar de langdurig tijdelijke wateren verdwenen en is de overlast van steekmuggen beperkt.

De herinrichting is destijds uitgevoerd met de kennis en inzichten van toen. Momenteel is de kennis over het herstel van hoogveengebieden toegenomen en zijn de inzichten in maatregelen veranderd. Staatsbosbeheer heeft plannen om het noordelijke gebiedsdeel opnieuw in te richten ten behoeve van de aan het gebied opgelegde doelen van hoogveenontwikkeling.

Om te voorkomen dat opnieuw problemen met stekende insecten ontstaan heeft Staatsbosbeheer Wageningen Environmental Research (WEnR) gevraagd om:

- de huidige situatie ten aanzien van steekmuggen vast te leggen (meting van de nulsituatie in de jaren 2018 en 2019),
- de toekomstige inrichting te toetsen met de richtlijnen uit de 'Leidraad Risicomanagement Overlast Steekmuggen en Knutten' (Verdonschot & Besse-Lototskaya, 2012), en
- te adviseren over eventuele aanpassingen in herinrichting en beheermaatregelen en het bijdragen aan voorlichting/communicatie.

1.2 Projectdoelstelling

Het onderzoek betreft:

1. Het monitoren van steekmuggen in/rondom het noordelijk deel van het natuurgebied Engbertsdijkswateren in 2018 en 2019.
2. Het uitvoeren van een risico-analyse op de kans op het voorkomen van stekende insecten in de toekomstige situatie in het noordelijke gebiedsdeel.
3. Het opstellen van een advies voor het voorkomen van overlast van stekende insecten op basis van de voorgenomen herinrichting en beheer.
4. Het bijdragen aan/verzorgen van een voorlichting aan omwonenden.

De monitoring omvat 12-14 locaties nabij bebouwing in de randzone rondom het noordelijk deel van de Engbertsdijkswateren waar in de toekomst vernatting plaatsvindt. De monitoring wordt per meetjaar gebaseerd op 6 maandelijkse metingen in de periode april – september.

1.3 Projectresultaat

Het onderzoek levert de volgende producten:

- Een notitie over de nulsituatie van over de meetresultaten 2018
- Een eindrapport over de metingen 2018 en 2019, de resultaten van de risico-analyse en de aanbevelingen voor eventuele aanvullende maatregelen.
- Advies over mogelijke mitigerende maatregelen (maatregelen om het ontstaan van hogere dichtheden aan stekende insecten te voorkomen).
- Verzorgen van voorlichting aan omwonenden.

1.4 Projectafbakening

Het eventueel optreden van dazen valt buiten dit onderzoek.

2. Activiteitenplan

2.1 Globale fasering

Onderdeel 1: Uitvoeren van een risico-analyse voor het noordelijk deelgebied.

Onderdeel 2: Vastleggen nulsituatie 2018 en 2019: Het monitoren van stekende insecten in/rondom het noordelijke deelgebied van de Engbertsdijkswen.

Onderdeel 3: Advies over eventuele mitigerende maatregelen.

Onderdeel 4: Verzorgen voorlichting.

2.2 Onderzoeksvragen

De volgende onderzoeksvragen staan in dit project centraal:

1. Wat is de bestaande situatie t.a.v. steekmuggen in en rondom het noordelijk gebiedsdeel van de Engbertsdijkswen (nulsituatie gebaseerd op 2 jaren met metingen)?
2. Welke maatregelen kunnen/moeten er op (eventueel op compartiment-niveau) in het voorgenomen herinrichtingsplan eventueel worden ingepast t.a.v. bijvoorbeeld het peilbeheer, inrichting en de aanwezigheid van (langdurig) tijdelijke wateren om in de toekomst overlast op stekende insecten te voorkomen?

2.3 Werkwijze

Onderdeel 1: Uitvoeren van een risico-analyse voor het noordelijk deelgebied

Quick scan risico-analyse van het herin te richten van de Engbertsdijkswen en directe omgeving op risico's op (toekomstige) overlast door stekende insecten. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van een 'Leidraad Risicomanagement Overlast Steekmuggen en Knutten' (Verdonschot & Besse-Lototskaya, 2012). Deze Leidraad is een wetenschappelijk verantwoorde hulpmiddel om een schatting van de kans op overlast of een plaag van steekmuggen of knutten te verkrijgen door het uitvoeren van een kwalitatieve risico-analyse. Hierbij wordt ook gebruik gemaakt van de kaarteninformatie en toelichting van de gebiedsverantwoordelijken. Op basis van de analyse worden de in de toekomst potentieel risicovolle landschapselementen en locaties in het noordelijk gebiedsdeel van de Engbertsdijkswen geïdentificeerd. Ook worden met de resultaten de specifieke locaties voor een eventuele nulmeting in het deelgebied en omliggende bewoning bepaald. De resultaten worden verder gebruikt bij overleg, voorlichting en het advies over eventuele mitigerende maatregelen.

Onderdeel 2: Vastleggen nulsituatie 2018 en 2019

Het doel is het in 2018 en 2019 vaststellen van de dichtheden van steekmuggen. Het onderzoek naar stekende insecten vindt plaats in en rondom het noordelijk gebiedsdeel van de Engbertsdijkswen. Om data uit de twee jaren te kunnen vergelijken wordt jaarlijks dezelfde meetmethode (dezelfde meetdichtheid en -frequentie) toegepast. De technieken zijn speciaal

voor deze organismengroepen ontwikkeld, worden Europees gedeeld en omvatten combinaties van geselecteerde lok- en vangtechnieken. De bouwstenen voor dit meetprogramma zijn:

Te bemonsteren locaties

De 12-14 meetlocaties verdeeld tussen plekken nabij woningen (2-4 locaties) en plekken in de zoom van het herin te richten gebied (10-12 locaties).

Monitoringsfrequentie

Er wordt per jaar 6 maal in de periode april-september een 24-uur meting (dag 1 uitzetten vallen, dag 2 ophalen vallen en vangsten) aan volwassen steekmuggen en knutten uitgevoerd.

Bemonsteringstechniek

Op ieder bemonsteringspunt wordt een speciale steekmuggen val opgezet aan de loop van de middag. De vallen zijn operationeel tot en met de volgende ochtend, waarna ze geleegd worden.

Monsterverwerking

Tellingen en determinatie van de gevangen steekmuggen vinden op korte termijn na de bemonstering plaats in het laboratorium van WEnR. Ook hier worden de WEnR's kwaliteitsrichtlijnen voor het verwerken en identificeren van monsters gevolgd.

Onderdeel 3: Advies over eventuele mitigerende maatregelen.

Aan de hand van de risico-analyse en metingen worden adviezen (zowel begin 2018 en in de loop van de monitoring) uitgebracht en eventueel aan tafel wordt meegedacht over, indien nodig/relevant, kleine aanpassingen in de inrichting en/of aanvullende inrichtings- en beheermaatregelen om mogelijk overlast door stekende insecten te beperken.

Onderdeel 4: Verzorgen voorlichting.

Het voorbereiden en verzorgen van een voorlichtingsavond voor omwonenden. De te presenteren inzichten worden vooraf aan de opdrachtgever voorgelegd. De opdrachtgever is verantwoordelijk voor de logistiek van de avond (uitnodigingen, zaal, e.d.).

2.4 Rapportage

Het project wordt gerapporteerd in een notitie over de twee meetjaren die de nulsituatie beschrijven. Ook worden hierin aanbevelingen naar aanleiding van de resultaten van de risico-analyse van de plannen tot herinrichting in combinatie met de in de monitoringsjaren opgedane inzichten.

Er wordt eerst een conceptnotitie ter overleg aan de opdrachtgever gezonden. De definitieve notitie wordt geleverd als pdf-file. De opdrachtgever verkrijgt het recht om – indien nodig – zelf extra kopieën te maken ten behoeve van de planvorming/bestuurlijk overleg. De opdrachtgever wordt gedeeld eigenaar van de inhoud van de rapportage en de achterliggende gegevens.

2.5 Communicatie

- Tijdens het onderzoek wordt, indien nodig, per e-mail of telefonisch gecommuniceerd.
- De opdrachtgever is steeds eerste verantwoordelijke voor de communicatie van resultaten naar de bewoners.
- De conceptnotitie wordt met de opdrachtgever besproken in een overleg.

3. Beheersplan

3.1 Kwaliteit

Wageningen Environmental Research (Alterra) werkt met de kwaliteitssystemen:

- ISO 9001:2008, systeemcertificaat werd op 17 december 2003 door TNO Certification toegekend aan Wageningen Environmental Research (Alterra).
- ISO 14001:2004, systeemcertificaat werd op 25 oktober 2006 door TNO Certification toegekend aan Wageningen Environmental Research (Alterra).
- GLP, "Endorsement of Compliance with the OECD principles of Good Laboratory Practice" werd op 17 december 2003 door de Voedsel- en Warenautoriteit toegekend aan het Centrum Water & Klimaat, Wageningen Environmental Research (Alterra).

3.2 Duurzaamheid bij Wageningen Environmental Research (Alterra)

Indien U gaat samenwerken met Wageningen Environmental Research (Alterra) kiest u voor een partner die voorloopt op het gebied van duurzaamheid en daarbij gebruik maakt van "proven technology". Wij streven ernaar de resultaten van ons onderzoek op gebied van klimaat en duurzaamheid zoveel mogelijk in onze eigen bedrijfsvoering toe te passen. Dit past ook binnen de duurzaamheidsambities van Wageningen University & Research.

Door invulling te geven aan de internationale richtlijn NEN-EN-ISO 26000 wil Wageningen Environmental Research (Alterra), op een goede en aantoonbare manier omgaan met haar maatschappelijke verantwoordelijkheid (MVO). De principes en thema's beschreven in deze richtlijn zijn belangrijke uitgangspunten voor de besluitvorming binnen Wageningen Environmental Research (Alterra). Om aan te tonen dat we onze maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus nemen is een zelfverklaring ISO 26000 opgesteld. De onderbouwing van deze zelfverklaring vindt u op onze [website](#). Wageningen Environmental Research (Alterra) werkt met een ISO 14001 gecertificeerd milieuzorgsysteem. Dit betekent dat wij in onze projecten, onderzoek en bedrijfsvoering rekening houden met o.a. de milieuaspecten energie, mobiliteit, afval en duurzame inkoop.

3.3 Organisatie en samenwerking

Tijdens het onderzoek wordt waar nodig per e-mail of telefonisch gecommuniceerd tussen WEnR en de opdrachtgever. Daarnaast wordt er jaarlijks 1 overlegmoment ingepland.

3.4 Tijdschema en voortgangscntrole

	2018											
	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Risico-analyse												
Ontwerp												
Monitoring nulsituatie												
Voorlichting			x									
Concept notitie											x	
Jaarnotitie												x
Overleg			x								x	

	2019											
	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Ontwerp												
Monitoring nulsituatie												
Concept eindnotitie											x	
Eindnotitie												x
Overleg											x	

3.5 Beheersing van afwijkingen

Er zijn twee mogelijkheden waardoor zich afwijkingen in de projectuitvoering voor kunnen doen:

- De oorspronkelijke tijdsplanning wordt niet gehaald: bij de voortgangscntrole worden knelpunten geconstateerd die niet intern opgelost kunnen worden.
- Het project wordt inhoudelijk veranderd (nieuwe functionaliteit (deel-)producten); of de opdrachtgever wil de producteisen- of functionaliteit aanpassen of er doen zich tijdens de projectuitvoering knelpunten voor die een inhoudelijke aanpassing vereisen.

In beide gevallen wordt dit met de opdrachtgever gecommuniceerd om in overleg tot een oplossing te komen.

3.6 Kosten

Activiteiten 2018			
Onderdeel		Aantal uren	Totaal, in EUR (ex. BTW)
Risico-analyse	Uitvoeren risico-analyse	16	3056
Voorlichting	Opstellen en uitvoeren voorlichting	16	3056
Monitoring 2018	Vorbereiding veldwerk	16	1760
	Veldwerk	96	10560
	Uitzoeken en determinatie	48	5280
	Notitie 2018	16	1760
	Materialen (droogijs, lokstof)		1200
	Reiskosten		800
Projectkosten	Management, communicatie	4	764
	Overleg	12	2292
	Reiskosten		400
Totaal			30928

Activiteiten 2019			
Monitoring 2019	Vorbereiding veldwerk	16	1792
	Veldwerk	96	10752
	Uitzoeken en determinatie	48	5376
	Materialen (droogijs, lokstof)		1200
	Reiskosten		800
Eindnotitie	Rapport	24	4680
Projectkosten	Management, communicatie	4	780
	Overleg	12	2340
	Reiskosten		400
Totaal			28120

3.7 Ritme van betalingen

Voor opdrachten hanteert Stichting Wageningen Research de volgende betalingsvoorwaarden:

Betaling geschiedt in 3 termijnen voor 2018 en 3 termijnen voor 2019.

Bij opdrachtbevestiging factureert Stichting Wageningen Research per jaar bij opdracht 50% van het totaalbedrag aan opdrachtgever. Vervolgens brengt Stichting Wageningen Research na 9 maanden 40% van het totaalbedrag in rekening, en 10% van het totaalbedrag in rekening aan het einde van het betreffende jaar (in 2018 na aflevering van de notitie 2018 en in 2019 na aflevering van het eindrapport).

Meerwerk wordt in rekening gebracht. Stichting Wageningen Research verwacht van opdrachtgever dat facturen binnen 30 dagen na factuurdatum zijn voldaan.

4. Literatuur

Verdonschot, Piet & Anna Besse-Lototskaya 2012. Leidraad Risicomanagement Overlast Steekmuggen en Knutten. Toelichting op de Leidraad. 60 pp.

Bijlage 10 Rapport variantenstudie RoyalhaskoningDHV

Dit rapport is vanwege zijn omvang als separaat document meegestuurd en onderdeel van de planuitwerking.

Bijlage 11 Planning maatregelen

Engbertsdijkswen		2018				2019				2020				2021	
Maatregel	Globale omschrijving	KW 1	KW 2	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2	KW 3	KW 4	KW 1	KW 2
Fase 2															
M1	Zeer kleinschalig plaggen en maaien														
M11	Bos rooien														
M13	Berken (opslag) verwijderen														
M14	Begrazing														
Fase 3															
M8	Compartimenteren								EU	EU	EU				
M9a	Sloten en greppels dempen binnen Natura 2000								EU	EU	EU				
M10	Onderhoud hydrologische inrichting binnen Natura 2000-gebied								EU	EU	EU				
M11	Bos rooien														
M13	Berken (opslag) verwijderen														

Legenda

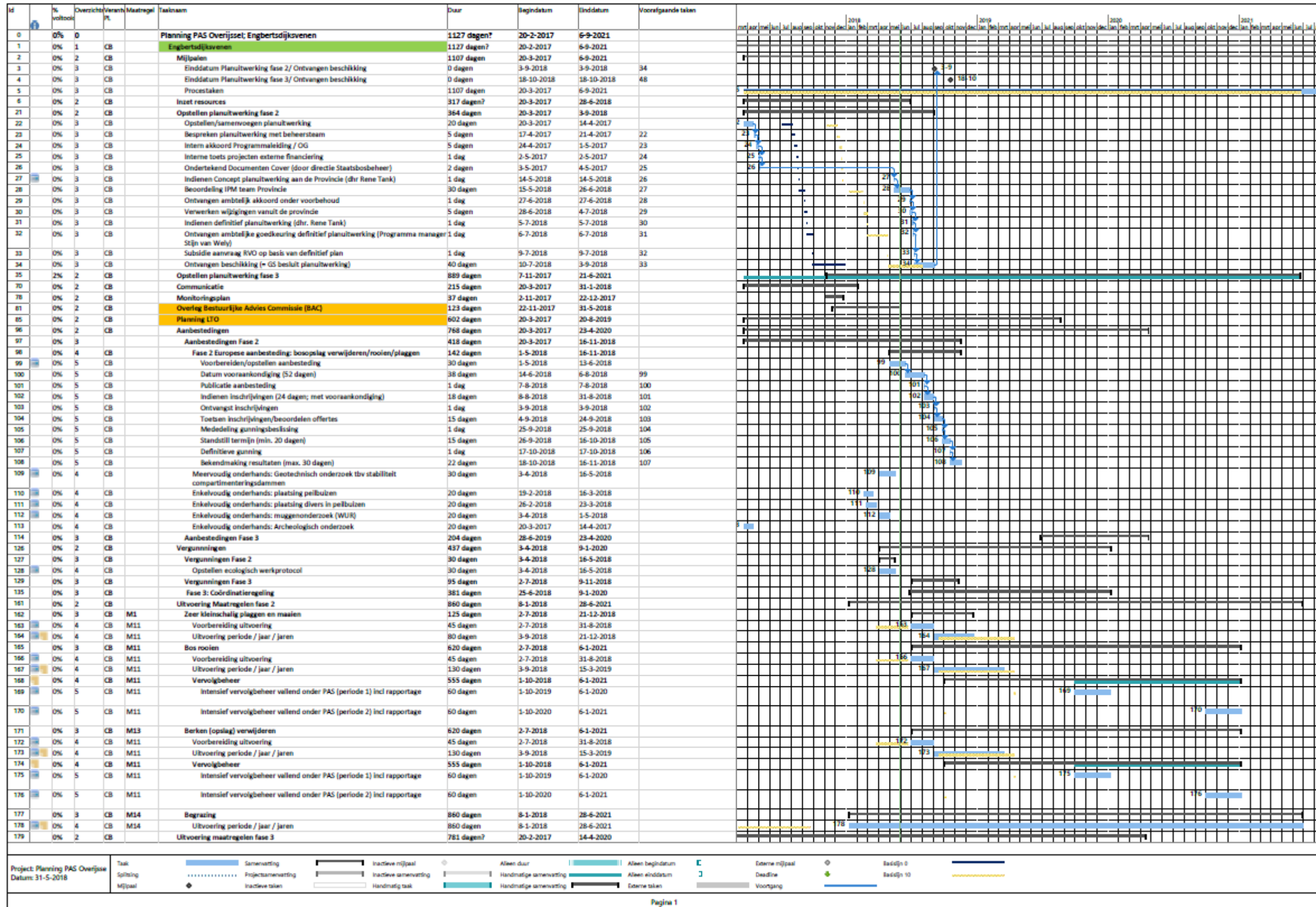
Voorbereiding (vergunningen, communicatie, aanbesteding etc.)	
Uitvoering	
Intensief vervolgbeheer vallend onder PAS	

EU = Europese aanbesteding

Op de volgende pagina is MS-projectplanning weergegeven met daarin de belangrijkste sturingslijn (vergunningen en aanbesteding). De besteding van uren per maatregel is hierin niet zichtbaar maar wel opgenomen.

Planuitwerking Interne PAS-maatregelen Engbertsdijksvenen Versie 2.0

Bijlage 12 Risicoanalyse en beheersingsstrategie

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Maatregel	Beheersmaatregel	Actiehouder
TECHNISCH							
1	Machines blijken niet goed toegerust (te zwaar/insporing) op het uitvoeren van werk in hoogveen (natte terreinomstandigheden)	In de aanbesteding zijn de natte terreinomstandigheden niet juist in de opdrachtformulering meegenomen	- Hogere kosten (meerwerk) en vertraging in uitvoering - Maatschappelijke onrust			- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planning technisch etc.) ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. Deze momenten meenemen in communicatieplan.	Contractmanager
2	Onverwachte wegzijging van water	Schade aan dammen (damdoorbraak) door uitvoering werkzaamheden	Het waterpeil zakt in (deel)gebied; kan gevolgen hebben voor bepaalde soorten			- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planning technisch etc.) ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding.	Contractmanager
3	Toekomstig beheer (vervolgbeheer) niet geregeld	Vervolgbeheer niet opgenomen in planuitwerking	Achteruitgang in natuurdoelen			- Vervolgbeheer opnemen in de planuitwerking - Vervolgbeheer duurzaam regelen via SNL - Opnemen in gebiedsproces	Projectleider
4	Regulier beheer is niet goed uit te voeren tijdens uitvoering maatregelen	Afstemming uitvoering maatregelen en regulier beheer onvoldoende belegd/georganiseerd	- Geen eenduidig en/of samenhangend beeld naar het gebied - Minder efficiënte uitvoering - Afbrokkelen maatschappelijk draagvlak - Vertraging uitvoering			Organiseren afstemming voorbereiding en uitvoering interne maatregelen en regulier beheer	Teamleider
5	Onvoorziene natschade van huizen in de omgeving	Uitvoering hydrologische maatregelen zorgt voor verhoging waterpeil in omgeving	Huiseigenaren stellen Staatsbosbeheer aansprakelijk voor deze natschade			- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planning technisch etc.) ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. Deze momenten meenemen in communicatieplan.	Contractmanager

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Maatregel	Beheersmaatregel	Actiehouder
6	Uitvoering van de werkzaamheden veroorzaken (extra) muggenoverlast	Toename broedplekken door verhoging waterpeil en instabiel waterpeil	Maatschappelijke onrust			- In beeld brengen van mogelijke broedplaatsen. - Muonvriendelijke beheermaatregelen treffen	Omgevingsmanager
7	De aannemer maakt fouten in de uitvoering van de maatregelen	- In de aanbesteding zijn de technische aspecten niet juist geformuleerd - De terreinomstandigheden zijn toch anders dan bij aanbesteding aangegeven	- Calamiteiten vragen aanvullende (herstel)maatregelen - Vertraging uitvoering - Maatschappelijke onrust			- Aanbesteden op basis van juiste criteria (sturen op prijs en kwaliteit) - Concrete, heldere opdracht opstellen - Voorafgaand aan de uitvoering: ▪ concreet en duidelijk bestek eisen (technisch, financieel, organisatorisch, planning technisch etc.) ▪ cruciale momenten benoemen wat betreft oplevering (tussen)resultaat, controle en begeleiding. ▪ In communicatieplan opnemen hoe om te gaan met calamiteiten	Contractmanager
ORGANISATORISCH							
8	Onvoldoende capaciteit en/of kennis/competenties	- Vooraf onvoldoende inzicht in benodigde capaciteit en/of kennis/competenties - Organiseren extra inzet (in- en extern) verloopt moeizaam als gevolg van trage interne besluitvorming	- Vertraging uitvoering - Overbelasting medewerkers			- Planuitwerking opstellen op basis van concrete aanpak maatregelen en doorvertaling in uren en euro's - Zo nodig herijking projectorganisatie met extra inzet in- en extern (uren/kennis/competenties) - Escaleren indien (dreigt dat) extra inzet te lang op zich laat wachten	Projectleider
9	Uitvoering PAS krijgt onvoldoende prioriteit	Sturing op projectteam diffuus of onvoldoende en/of niet goed afgestemd op reguliere werkzaamheden	Vertraging uitvoering			- Heldere afspraken over inzet en prioriteit medewerkers met: ▪ teamleider Salland-Twente (boswachters) ▪ programmaleider (projectmedewerkers, specialisten ecologie en hydrologie, adviseurs inkoop, omgevingsmanager) - Zicht op voortgang versus begroting en planning houden - Medewerkers waar nodig aanspreken (op begrote versus gemaakte uren versus bereikt resultaat) - Escaleren naar betreffende leidinggevende (teamleider) en waar nodig richting programmaleider en achtereenvolgens opdrachtgever indien afspraken niet of onvoldoende kunnen worden gemaakt of uitgevoerd	Projectleider
POLITIEK/BESTUURLIJK							

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Maatregel	Beheersmaatregel	Actiehouder
10	Onvoldoende afstemming in- en externe maatregelen	- Afstemming in- en externe maatregelen onvoldoende belegd/georganiseerd - Andere belangen en/of andere inzichten en daarmee andere prioriteiten, andere aanpak en/of ander tempo	- Geen eenduidig en/of samenhangend beeld naar het gebied - Minder efficiënte uitvoering - Afbrokkelen maatschappelijk draagvlak - Vertraging uitvoering			- Regulier overleg met provinciaal adviseur - De consequenties van het gebiedsproces Engbertsdijkswen worden middels de programmaleider over en weer gedeeld met de provincie Overijssel in de maandelijkse voortgangsgesprekken en kwartaalrapportages. - Organiseren afstemming voorbereiding en uitvoering in- en externe maatregelen - Waar mogelijk via SharePoint informatie delen	Projectleider
JURIDISCH/WETTELIJK							
11	Verstoring van beschermde soorten tijdens de uitvoering van de werkzaamheden	Uitvoering van de maatregelen zorgt voor niet geplande verstoring	- Werk wordt stilgelegd - Vertraging in uitvoering			- Tijdens uitvoering goed monitoren of ecologisch werkprotocol voldoet m.b.v. ecologische begeleiding - Waar nodig zo vroeg mogelijk de uitvoering van de werkzaamheden aanpassen o.b.v. deskundig advies (ecoloog + boswachter ecologie)	Boswachter ecologie
12	Benodigde vergunningen en/of /onthefingen vragen meer tijd dan geraamd	- Complexiteit van dit gebied vereist meer inhoudelijke informatie - Provincie Overijssel is onduidelijk over wat precies moet worden geleverd	Vertraging uitvoering			- Inventariseren welke vergunningen en/of onthefingen nodig zijn - Tijdig in overleg met provincie over aan te leveren informatie t.b.v. de aanvraag - Stappenplan voor het aanvragen van deze vergunningen en/of onthefingen opstellen - Stappenplan verwerken in planning uitvoering maatregelen	Projectbeheerser
FINANCIEEL - ECONOMISCH							
13	Kosten uitvoering blijken bij aanbesteding hoger uit te vallen dan begroot	Kosten te laag geraamd/begroot	Uitvoering vertraagt of stagneert			Zo mogelijk binnen gebiedsbegroting schuiven met middelen. Als dat niet past overleg met provincie Overijssel over naar boven bijstellen begroting en benodigde aanpassing beschikking	Projectleider
MAATSCHAPPELIJK/SOCIAAL							
14	Belanghebbenden ervaren overlast van de uitvoering als onacceptabel	Bewoners en/of belanghebbenden niet of onvoldoende betrokken bij voorbereiding uitvoering. Geen kennis van nut en noodzaak maatregelen.	Grote maatschappelijke weerstand levert vertraging in de uitvoering (bijvoorbeeld bezwaarprocedures)			- Specifieke infoavonden voor bepaalde groepen (o.b.v. actorenanalyse) om de betrokkenheid te versterken; betrekken bij opstellen inrichtingsplan) en ze rechtstreeks te betrekken bij de planvorming - Gebiedskennis (cultuurhistorie; recreatie; specifieke soorten) inschakelen	Omgevingsmanager

	Ongewenste gebeurtenis	Oorzaak	Gevolg	Classificatie	Maatregel	Beheersmaatregel	Actiehouder
15	Er ontstaan in de omgeving zorgen over toename van muggenoverlast na uitvoering van de hydrologische maatregelen	- Vanuit elders (media) ervaring met muggenoverlast - Onvoldoende communicatie met omgeving over beheersing risico muggenoverlast	Negatieve beeldvorming, maatschappelijke weerstand al dan niet leidend tot vertraging van de uitvoering (discussies, bezwaarprocedures)			Tijdige en heldere communicatie over beheersing risico muggenoverlast	Omgevingsmanager
16	Maatschappelijke onrust t.g.v. grootschalige ingrepen	Beperkt draagvlak voor het uitvoeren van de grootschalige hydrologische maatregelen	Negatieve beeldvorming, maatschappelijke weerstand al dan niet leidend tot vertraging van de uitvoering (discussies, bezwaarprocedures en mogelijk ook vertraging politieke besluitvorming)			Gerichte, transparante en vroegtijdige communicatie (zie de communicatiestrategie)	Omgevingsmanager

Bijlage 13 Definities, afkortingen en achtergronddocumenten

Beheereenheid	Organisatie-eenheid verantwoordelijk voor natuurbeheer en -onderhoud in een specifiek gebied van Staatsbosbeheer.
Biodiversiteit	Soortenrijkdom
Borgingsovereenkomst	Door de partners van Samen Werkt Beter gemaakte afspraken over de borging en uitvoering van de PAS-maatregelen in Overijssel.
CMSi	Conservation Management System international. CMSi wordt ontwikkeld door Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en De 12 Landschappen in een consortium met Britse natuurorganisaties. Het biedt een systeem voor het beheer van natuur en landschap, grond, gebouwen, recreatie en cultuurhistorie.
Externe PAS-maatregel	PAS-maatregel in bestaande natuur niet in eigendom en/of beheer van terreinbeherende organisaties.
Gebiedsproces	Proces in een PAS-gebied met relatief complexe of grote opgaven, veelal met veel actoren en grote belangenconflicten. Dit gebiedsproces moet leiden tot een gedragen realisering van maatregelen.
Habitatrichtlijn	'Richtlijn 92/43/EEG van de Raad van 21 mei 1992 inzake de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna': een richtlijn van de Europese Unie met als doel bij te dragen tot het waarborgen van de biologische diversiteit in de lidstaten door bescherming van habitats en soorten die van Europees belang zijn.
IK	Interne kwaliteitsbeoordeling
Instandhoudingsdoelstellingen	Natuurdoelen gericht op het in gunstige staat van instandhouding brengen of houden van habitattypen en soorten.
Interne PAS-maatregel	PAS-maatregel in bestaande natuur in eigendom en/of beheer van terreinbeherende organisaties.
Interventieladder	Door de provincie Overijssel gehanteerde methodiek voor de verwerving van gronden. Deze loopt van zelfrealisatie (met compensatie), naar minnelijke schadeloosstelling, naar de uiterste stap van onteigening.
IPM	Integraal ProjectManagement is een methodiek voor de beheersing van grote infrastructurele projecten. Elk aspect van een project heeft een eigen eindverantwoordelijke manager. De IPM-projectteams van overheden (bijvoorbeeld Rijkswaterstaat) bevatten de volgende functies: projectmanager, manager projectbeheersing, technisch manager, contractmanager en een omgevingsmanager. 1. Projectmanager: Is integraal eindverantwoordelijk voor het project, legt verantwoording af aan de interne opdrachtgever, formuleert de opdracht, stelt het projectteam samen en is verantwoordelijk voor de coördinatie, de sturing en de onderlinge samenwerking in het team, bewaakt de kwaliteit, de financiën en de planning en zorgt voor de benodigde

	capaciteit, verantwoordelijk voor de overdracht van het projectresultaat aan de beheerder. 2. Manager projectbeheersing: Is verantwoordelijk voor alle beheersaspecten (tijd, geld, risico, informatie, documentatie en wijzigingen), zorgt voor correcte afstemming met alle IPM-rolhouders en beheerst de werkprocessen (financieel management, planningsmanagement, risicomanagement, baseline- en scopemanagement, documentmanagement), advies- en signaleringsfunctie richting de projectmanager. 3. Technisch manager: Is verantwoordelijk voor alle technische aspecten van het project, bepaalt de technische scope van het project, (specificaties op basis van systems engineering (SE) in de aanloop naar aanbesteding). Tijdens de realisatiefase: aanleveren technisch-inhoudelijke component voor de systeem-, proces- en producttoetsen richting marktpartijen als onderdeel van systeemgerichte contractbeheersing (SCB). 4. Contractmanager: Is verantwoordelijk voor de inkoopstrategie, bepaalt de inkoopbehoefte en stelt inkoopplan op, verantwoordelijk voor de contractvoorbereiding, de aanbesteding en de contractbeheersing (contractbewaking), koppelt eisen (en randvoorwaarden) aan het eindresultaat. Tijdens de voorbereiding en de realisatie onderhoudt contractmanager directe contacten met opdrachtnemer(s) en onderhandelt met verantwoordelijke personen. 5. Omgevingsmanager: Is verantwoordelijk voor de acceptatie van het project bij alle (externe) stakeholders, draagt zorg voor de maatschappelijke inbedding, intermediair tussen de projectorganisatie en de stakeholders, anticipeert op de omgeving, communiceert met technisch management over de eisen van en de afspraken met stakeholders.
ISO	International Organization for Standardization, een organisatie die normen heeft vastgesteld voor kwaliteitsborging en -beheersing.
Natura 2000	Een samenhangend Europees natuurnetwerk van beschermde leefgebieden en soorten.
Natura 2000-beheerplan	Een Natura 2000-beheerplan bevat de inrichtings- en beheermaatregelen voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen van het betreffende Natura 2000-gebied.
Natura 2000-gebied	Een gebied dat (voorlopig) is aangewezen ter uitvoering van de Vogel- en Habitatrichtlijn, of een gebied dat voorkomt op de lijst met gebieden van communautair belang voor de Habitatrichtlijn.
Natuurinclusieve landbouw	Rijksnatuurvisie: natuurinclusieve landbouw streeft naar een zo klein mogelijk negatief effect van de bedrijfsvoering op de natuur en een zo groot mogelijk positief effect van de natuur op de bedrijfsvoering.
NGE	Niet gesprongen explosieven

Ontwerp inrichtingsplan	Een ruimtelijk plan waaruit blijkt hoe, waar, wanneer en met welke middelen de te nemen maatregelen worden uitgevoerd en vorm krijgen in het betreffende gebied. Het plan wordt definitief op het moment dat finale besluitvorming over de invulling en uitvoering van de maatregelen heeft plaats gevonden.
PAS-maatregel	Een gebied specifieke maatregel of activiteit die wordt genomen ter uitvoering van het PAS en die tot doel heeft het herstellen en robuuster maken van de habitattypen en leefgebieden van soorten die gevoelig zijn voor stikstof, zodat deze beter beschermd zijn tegen de hoge stikstofbelasting. De maatregel of activiteit als zodanig is opgenomen in een PAS-gebiedsanalyse, dan wel een door Gedeputeerde Staten goedgekeurd(e) aanpassing of alternatief van voornoemde maatregel of activiteit.
PAS	Programma Aanpak Stikstof: landelijke aanpak voor het terugdringen van de stikstofdepositie, voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen en het creëren van economische ontwikkelingsruimte.
Planuitwerking	Een plan per gebied of geclusterde gebieden dat duidelijkheid biedt over de uitvoering van de in het gebied te nemen interne PAS-maatregelen. Afhankelijk van de complexiteit van het gebied en de maatregelen kan dit variëren van een ontwerp inrichtingsplan tot een meer of minder complexe planuitwerking tot een oplegnotitie voor een aantal beheermaatregelen.
PvA	Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase. Betreft de aanpak van de planvorming en de 1 ^e tranche voorbereiding en (gedeeltelijke) uitvoering PAS-maatregelen periode 2015-2017.
RACI-model	Het RACI-model is een matrix met rollen en verantwoordelijkheden van bij een project of lijnwerkzaamheden betrokken personen (R= responsible, verantwoordelijk voor de uitvoering; A=accountable, eindverantwoordelijk; S=supportive, ondersteunend; C =consulted, geraadpleegd; I =informed, geïnformeerd)
Reactieve aanwijzing	Voor zaken van provinciaal belang die de provincie niet eerder heeft kunnen regelen kan de provincie na vaststelling van het bestemmingsplan een reactieve aanwijzing geven. Met deze aanwijzing wordt een onderdeel van het bestemmingsplan buiten werking gesteld.
Restrisico	Het risico dat na implementatie van beheersmaatregel(en) resteert
RISMAN	Methode voor risicomanagement (inventarisatie en beheer)
RVO	Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland
SKNL	Subsidieregeling Kwaliteitsimpuls Natuur en Landschap
SNL	Subsidieregeling Natuur en Landschap
SSK	Standaard Systematiek voor Kostenramingen
SWB	Samen Werkt Beter: op 29 mei 2013 spraken 15 organisaties in Overijssel af zich gezamenlijk in te zetten voor de ontwikkeling en

	uitvoering van de toekomstbestendige koers voor de samenhangende complexe opgave voor economie en ecologie (Landschap Overijssel, LTO Noord, Natuur en Milieu Overijssel, Natuurlijk Platteland Oost, Natuurmonumenten, Overijssels Particulier Grondbezit, Provincie Overijssel, RECRON, Staatsbosbeheer, VNG Overijssel, VNO NCW Midden, Waterschap Drents Overijsselse Delta, Waterschap Rijn en IJssel, Waterschap Vechtstromen).
TBO	Terreinbeherende organisatie
UBS 2017	Uitvoerings Besluit Subsidies Overijssel 2017. Een algemene per 1 januari 2017 aangepaste subsidieregeling van de provincie Overijssel. De voorgaande regeling is in 2016 gebruikt voor het beschikbaar stellen van middelen voor het PvA.
Vogelrichtlijn	'Richtlijn 79/409/EEG van de Raad van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand': een richtlijn van de Europese Unie met het doel bescherming, beheer en regulering van de in de lidstaten voorkomende vogels.

Achtergronddocumenten

- 'Concept communicatieplan Project 'Planvorming Engbertsdijkvenen' Samen op weg naar duidelijkheid', projectgroep Engbertsdijkvenen, mei 2017
- 'Gebiedsanalyse Engbertsdijkvenen Programmatische Aanpak Stikstof', Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 15 februari 2017
- 'Programmaplan interne PAS-maatregelen in Overijssel 2017-2021', Staatsbosbeheer, 31 januari 2017
- 'Provinciale coördinatieverordening Ontwikkelopgave EHS/Natura2000', PS/2016/899, Provinciale Staten van Overijssel, d.d. 9 november 2016
- Beschikking PvA: 'Subsidie Uitvoering ontwikkelopgave EHS/Natura 2000, project Interne PAS-maatregelen Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase Periode 2015-2017', Gedeputeerde Staten van Overijssel, d.d. 7 oktober 2016
- 'Interne PAS-maatregelen in Overijssel, Plan van Aanpak Uitwerkingsfase', Staatsbosbeheer, d.d. 19 september 2016
- 'Kwaliteitshandboek Staatsbosbeheer Subsidie Natuur en Landschap (SNL)', geactualiseerde versie d.d. 15 juli 2016
- 'Natura 2000-Beheerplan Engbertsdijkvenen (040)', Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, mei 2016
- 'Programma van Eisen bepalen kosten ontwerp inrichtingsplan', interne memo provincie Overijssel d.d. 25/2/2016
- 'Procedure voor projecten met externe financiering', Staatsbosbeheer, d.d. september 2015
- 'Convenant Ministerie van Economische Zaken en Staatsbosbeheer, Staatsbosbeheer een maatschappelijke onderneming', d.d. 4 december 2014
- 'Overeenkomst tussen partijen over borging en uitvoering van de gebiedsgerichte maatregelen in en nabij Natura 2000-gebieden in verband met het Programma Aanpak Stikstof in de provincie Overijssel' d.d. 8 december 2014
- 'Handreiking gebiedsprocessen Ontwikkelopgave EHS/Natura2000', maart 2014
- 'Faunabeheerinstructie Staatsbosbeheer 2017', Staatsbosbeheer, 14/2/2017
- 'Provincies, natuurlijk... doen! Advies aan het IPO over de verdeling van de financiële middelen uit het Regeerakkoord Rutte II voor ontwikkeling en beheer van natuur in Nederland', d.d. 20 juni 2013
- Wet Verzelfstandiging Staatsbosbeheer, 1998

Bijlage 14 POP aanvraag Engbertsdijkswen